

FAKTA-hanke

**IRAK: TIEDONHANKINTAMATKA BAGDADIIN HELMIKUUSSA 2019 PALUUT
KOTIALUEILLE (ENTISILLE ISIS-ALUEILLE); AJANKOHTAISTA IRAKILAISISTA
ASIAKIRJOISTA**

17.6.2019

Maatietopalvelu
Tiedonhankintamatkaraportti

Johdanto

Tämä raportti on laadittu osana Euroopan unionin turvapaikka-, maahanmuutto- ja kotouttamisrahaston (AMIF) rahoittamaa FAKTA-hanketta¹. Maahanmuuttoviraston kaksi tutkijaa toteutti tiedonhankintamatkan Bagdadiin helmikuussa 2019. Matkan tavoitteena oli kerätä tietoa seuraavista teemoista:

- Paluut aiemmin ISISin hallinnassa olleille kotialueille
- Viranomaissuojelun saatavuus ja alueiden hallinta etenkin Anbarin, Salah al-Dinin, Diyalan, Nineven ja Bagdadin lääneissä
- Mielensterveyshoito Irakissa
- Yksittäisiä asioita esimerkiksi liittyen irakilaisiin asiakirjoihin

Tässä raportissa käsitellään paluita aiemmin ISISin hallinnassa olleille kotialueille sekä joitakin asiakirjoihin liittyviä ajankohtaisia asioita. Viranomaissuojelun saatavuudesta ja alueiden hallinnasta sekä mielensterveyshoidosta julkaistaan erilliset raportit.

Matkan aikana toteutettiin 20 haastattelua. Tutkijat haastattelivat YK:n organisaatioita, kansainvälisiä, kansallisia ja paikallisia järjestöjä, tutkijoita ja irakilaisia viranomaisia. Lisäksi Maahanmuuttoviraston edustajat haastattelivat kansainvälisissä tehtävissä työskennellyttä henkilöä Suomessa. Useimmat haastatelluista halusivat tulla mainituksi matkaraporteissa nimettömänä lähteenä.

Matkalla luotiin kontaktiverkostoa kansainvälisten ja kansallisten toimijoiden kuten kansainvälisten järjestöjen, viranomaisten, kansalaisjärjestöjen ja tutkijoiden kanssa. Kontaktiverkostolta voidaan hankkia vastaisuudessa tietoa Irakin tilanteesta Maahanmuuttoviraston päätöksenteon tueksi.

¹ Lähtömaatiedon tiedonhankintamatkakäytännön kehittämishanke vuosina 2017–2020.

Sisällys

1. Maan sisällä siirtymään joutuneet henkilöt.....	4
2. Ajankohtaista irakilaisista henkilöllisyysasiakirjoista	5
2.1. Henkilökortti (bitaqat hawwiyat al-ahwal al-shakhsiya)	5
2.2. Kansalaisuustodistus (<i>shahadat jinsiyya</i>); kansalaisuudettomat.....	8
2.3. Asuinpaikkakortti (<i>bitaka sakan/zanyari</i>).....	9
2.4. Passi.....	10
2.5. Nimen vaihtaminen	11
3. Maan sisällä siirtymään joutuneiden paluuprosessi kotialueille	11
3.1. Yhtenäisten käytäntöjen puute	11
3.2. Paluuseen liittyvät turvallisuusselvitykset ja asiakirjat.....	13
3.3. Tarkastuspisteiden läpi kulkeminen ja liikkumisrajoitukset.....	16
3.4. Yksinäisten tai perheenpäänä olevien naisten paluu kotialueelle	17
3.5. Omaisuuden tuhoutuminen ja korvaukset.....	18
3.6. Miinat ja räjähteet.....	18
4. Alueet, joille paluut ovat estyneet	19
4.1. Yleistä paluiden estymisestä	19
4.2. Nineven lääni	19
4.3. Anbarin lääni	20
4.4. Salah al-Dinin lääni	21
4.5. Diyalan lääni	22
4.6. Babylonin lääni.....	23
4.7. Kirkukin lääni.....	23
5. ISIS-kytköksistä epäillyt ja heidän perheenjäsenensä; rikoksiin syyllistyneet.....	24
6. Paikalliset jännitteet tai väestömuutokset paluun esteenä	25
7. Seuraukset henkilöille, jotka eivät voi palata kotialueelleen	27
8. Ulkomailta palanneiden henkilöiden paluu kotialueelle	27
Lähteet.....	29

Tietoa raportista

Tämä Maahanmuuttoviraston maatietopalvelun kirjoittama raportti on laadittu Euroopan unionin maatiedon analysointia koskevan laatuohjeistuksen sekä tiedonhankintamatkoja koskevan ohjeistuksen mukaisesti. Raportti perustuu huolellisesti valittuihin lähteisiin. Raportissa hyödynnetään tiedonhankintamatkan aikana tehtyjä haastatteluja ja sitä on tarvittaessa täydennetty kirjallisella lähdeaineistolla. Käytetyn lähdemateriaalin määrä on rajallinen, eikä raportti ole tyhjentävä. Kattavan kuvan saamiseksi raporttia ei pidä käyttää päätöksenteossa yksinään, vaan yhdessä muiden lähteiden kanssa. Se, että jotain tapahtumaa, henkilöä tai organisaatiota ei mainita raportissa, ei tarkoita sitä, että tällaista tapahtumaa ei koskaan tapahtunut tai että henkilö tai organisaatio ei ole olemassa. Raportti perustuu maatietopalvelun itsenäiseen tutkimukseen ja analyysiin. Maatietopalvelu vastaa raportin sisällöstä. Raportissa esitetyt näkemykset ja lausunnot eivät välttämättä edusta Maahanmuuttoviraston kantaa, eikä raportti ole oikeudellinen arvio tai poliittinen lausunto.

1. Maan sisällä siirtymään joutuneet henkilöt

Irakissa on tällä hetkellä lähes 1,8 miljoonaa maan sisällä siirtymään joutunutta henkilöä (*engl. internally displaced person, IDP*).² Heistä lähes 500 000 asuu leireillä. Useimmat ovat olleet leireillä noin 2–3 vuotta.³ Siirtolaisuusministeriön edustajan mukaan leirien ylläpito on taloudellisesti raskasta eikä varoja ole riittävästi. Leirasuminen ei voi olla kenellekään pysyvä olotila, ja paras ratkaisu olisi leirien sulkeminen ja asukkaiden palaaminen kotialueilleen.⁴ Suurin huoli valtiolla onkin leireillä asuvista maan sisäisesti siirtyneistä.⁵ Siirtolaisuusministeriö on eri yhteyksissä julistanut, että vuosi 2019 tulee olemaan maan sisäisesti siirtymisen päättymisvuosi.⁶

Noin 4 miljoonaa maan sisäisesti siirtynyttä on palannut kotialueilleen.⁷ Siitä huolimatta Irakissa on edelleen noin 1,8 miljoonaa IDP:tä ja heidän määränsä on pysynyt vakiintuneena jo jonkin aikaa⁸ ja kotialueille paluuta tapahtuu vähemmän kuin aikaisemmin.⁹ YK:n alaisen viraston mukaan arviolta miljoonan henkilön paluu kotialueilleen on estynyt oletettujen ISIS-kytkösten vuoksi.¹⁰ Kansainvälisen organisaation edustajan mukaan kotiinpaluissa on tehty tähän asti hyvää työtä ja ”helppo” osuus maan sisäisesti siirtyneistä on jo palannut kotiinsa. Nyt paluihin liittyvä työ on muuttumassa vaikeammaksi.¹¹

Kotialueelle palaamisen estymiselle mainittiin useita syitä. Syyt voidaan jakaa karkeasti kolmeen kategoriaan:

- Tietyille alueelle paluun estyminen esimerkiksi paikallisten toimijoiden, kuten turvallisuustoimijoiden vuoksi (*engl. no-return areas*)¹²
- Palaamaan pyrkivän henkilön tai ryhmän tietty profiili, etenkin ISIS-kytköksistä epäillyt¹³
- Kotialueeseen liittyvät syyt kuten työpaikkojen ja palvelujen puute, infrastruktuurin tuhoutuminen, miinat, räjähteet, alueen yleiset turvallisuusongelmat.

On kuitenkin huomattava, että nämä vaikuttavat toisiinsa ja voivat olla päällekkäisiä. Tässä raportissa keskitytään lähinnä kahteen ensimmäiseen kategoriaan sekä paluun edellytyksenä oleviin henkilöllisyysasiakirjoihin. Kolmatta kategoriaa käsitellään muissa julkisissa raporteissa, joita tuottavat esimerkiksi YK:n alaiset virastot. Kolmanteen kategoriaan viitataan tässä raportissa lyhyesti vain mikäli asia tuli esille tiedonhankintamatkan haastatteluissa.

² Irakin siirtolaisuusministeriön edustaja. Haastattelu 17.2.2019; Kansainvälisen organisaation (A) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

³ Irakin siirtolaisuusministeriön edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

⁴ Irakin siirtolaisuusministeriön edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

⁵ Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019.

⁶ Kansainvälisen kansalaisjärjestön edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

⁷ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

⁸ Kansainvälisen organisaation (A) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

⁹ Kansainvälisessä organisaatiossa (C) Irakissa työskennellyt henkilö. Haastattelu 18.2.2019.

¹⁰ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

¹¹ Kansainvälisen organisaation (E) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹² Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

¹³ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

Lähtökohtana paluulle ovat henkilöllisyysasiakirjat. Tässä raportissa käydäänkin aluksi läpi ajankohtaisia asioita henkilöllisyysasiakirjoista lähinnä siltä osin kun ne liittyvät paluuprosessiin.

2. Ajankohtaista irakilaisista henkilöllisyysasiakirjoista

2.1. Henkilökortti (bitaqat hawwiyyat al-ahwal al-shakhsiya¹⁴)

Maan sisäisesti siirtyneen halutessa palata kotialueelleen, hänellä tulee olla tietyt henkilöllisyysasiakirjat ennen varsinaisen paluuprosessin aloittamista.¹⁵ Paikallisen järjestön mukaan kotialueelleen palaavalla henkilöllä tulee olla Irakin henkilökortti, kansalaisuustodistus ja asuinpaikkakortti. Toisinaan henkilöltä saatetaan kysyä myös passia.¹⁶

Kaikkien irakilaisten tulee kantaa mukanaan henkilökorttia. Henkilökorttia tarvitaan kotialueelle palaamisen lisäksi muidenkin asioiden hoidossa viranomaisten kanssa, kuten terveys- ja sosiaalipalveluissa, koulussa, asunnon ja auton ostossa ja myynnissä. Lisäksi sitä tarvitaan muiden virallisten dokumenttien kuten passin anomisessa.¹⁷

Vuodenvaihteen 2015–2016 aikoihin on alettu vaiheittain myöntää uusia elektronisia henkilökortteja.¹⁸ Tähän mennessä elektronisia henkilökortteja on myönnetty yli 10 miljoonaa kappaletta.¹⁹ Monilla irakilaisilla on edelleen vanhanmalliset henkilökortit ja niiden ohessa tarvittavat kansalaisuustodistukset.²⁰

Vanhanmallisissa henkilökorteissa ei ole umpeutumispäivää²¹ mutta erään haastattelun mukaan ne vanhentuvat viiden vuoden sisällä²² eli viimeistään noin vuonna 2024. Vanhanmallisia kortteja myönnetään edelleen niillä paikkakunnilla, joilla ei vielä ole tarvittavaa välineistöä uudenmallisten korttien myöntämiseksi. Norjan maatietopalvelu Landinforon tammikuussa 2018 saaman tiedon mukaan jotkin toimistot, joilla välineistö on, myöntävät uudenmallisten korttien lisäksi edelleen vanhanmallisiakin kortteja väliaikaisena ratkaisuna, koska odotusajat ovat pitkät.²³ Irakin viranomaisten (2/2019) mukaan vanhanmallisia henkilökortteja myönnetään edelleen osissa Nineven, Diyalan, Salah al-Dinin ja Anbarin läänejä.²⁴ Maan 356 henkilökorttivistä 266 myöntää tällä hetkellä uusia elektronisia henkilökortteja.²⁵

Irakin uusi henkilökorttilaki (engl. the National Identity Card Law) astui voimaan lokakuussa 2015.²⁶ Tarkoituksena on, että elektroninen henkilökortti korvaisi neljä korttia²⁷: vanhanmallisen henkilökortin, kansalaisuustodistuksen, asuinpaikkakortin²⁸ ja elintarvikekortin²⁹. Landinforon vuonna 2017 julkaiseman tiedon mukaan nämä dokumentit mitätöidään ja otetaan viranomaisten haltuun kun elektroninen kortti on myönnetty.³⁰ Kuitenkin myöhemmin on havaittu, että

¹⁴ Chatelard, G. 10.10.2018 julkaisussa EASO 2/2019 s. 21.

¹⁵ Paikallisen järjestön (B) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹⁶ Paikallisen järjestön (B) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹⁷ Landinfo 2018b, s. 18.

¹⁸ Landinfo 2018b, s. 4; Kansallisten korttien keskusvirasto. Haastattelu 19.2.2019.

¹⁹ Kansallisten korttien keskusvirasto. Haastattelu 19.2.2019.

²⁰ Landinfo 2018b, s. 4.

²¹ Kansallisten korttien keskusvirasto. Haastattelu 19.2.2019.

²² Kansainvälisessä organisaatiossa Irakissa työskennellyt henkilö. Haastattelu 18.2.2019.

²³ Diplomaattilähe Ammanissa, sähköposti tammikuussa 2018, julkaisussa Landinfo 2018, s. 22.

²⁴ Paikallisen bagdadilaisen henkilökorttitoimiston edustaja. Haastattelu 20.2.2019.

²⁵ Kansallisten korttien keskusvirasto. Haastattelu 19.2.2019; Paikallisen bagdadilaisen henkilökorttitoimiston edustaja. Haastattelu 20.2.2019.

²⁶ esim. UN HRC 2017.

²⁷ Kansallisten korttien keskusvirasto. Haastattelu 19.2.2019.

²⁸ Norjan suurlähettiläs Ammanissa 2016, julkaisussa Landinfo 2018b, s. 19.

²⁹ Norjan suurlähettiläs Ammanissa 2016, julkaisussa Landinfo 2017, s. 3.

³⁰ Norjan suurlähettiläs Ammanissa 2016, julkaisussa Landinfo 2017, s. 3.

vanhanmallinen henkilökortti on edelleen tarpeen joissakin asioissa, kuten yhteyksissä tiettyjen rekisterien kuten omaisuusrekisterin kanssa.³¹ Lisäksi on epävarmaa, milloin elektroninen henkilökortti tulee korvaamaan myös asuinpaikkakortin.³² Myös kansalaisuustodistuksen korvautuminen henkilökortilla on viivästynyt.³³

Kansallisten korttien keskusviraston (*Directorate of National Card Affairs, arab. Mudiriyyat shu'un al-bitāqa al-wataniyya*³⁴) internetsivuilta <http://www.nid-moi.gov.iq/> löytyy tietoa virastoista, joihin on hankittu uudet laitteet elektronisten korttien myöntämiseksi.³⁵ Elektronisia henkilökortteja ei myönnetä edustustoissa.³⁶

Elektronista henkilökorttia anottaessa tulee henkilön asioida henkilökorttivirusossa henkilökohtaisesti, koska henkilöltä otetaan sormenjäljet kaikista sormista, kasvokuva ja kuva silmän iiriksestä. Alle 12-vuotiailta ei oteta sormenjälkiä eikä kuvaa silmän iiriksestä.³⁷ Henkilökorttivirusossa asioimiseksi tulee varata aika etukäteen. Bagdadissa sijaitsevan paikallisen henkilökorttitoimiston mukaan toisinaan tapaamisaikaa on odotettava noin kaksi kuukautta.³⁸ Kortin turvatekijöistä³⁹ ja sirulle tallennettavista biometrisistä tunnistuksista ja muista tiedoista johtuen⁴⁰ uusi elektroninen henkilökortti on teknisesti vaikeampi väärentää kuin vanhanmallinen henkilökortti. Teknisesti aito elektroninen henkilökortti voi kuitenkin perustua epäluotettaviin taustadokumentteihin.

Sekä vanhan- että uudenmallisia kortteja myönnetään tällä hetkellä vain siinä paikallisessa henkilökorttivirusossa, jonka alueella henkilö on rekisteröitynyt asukkaaksi.⁴¹ Vanhanmallisia henkilökortteja myönnetään edelleen osissa Nineven, Diyalan, Salah al-Dinin ja Anbarin läänejä⁴² eli lääneissä, jotka ovat kärsineet ISIS-konfliktista ja joista suurin osa maan sisäisesti siirtyneistä on lähtöisin.

Kansallisten korttien keskusviraston mukaan vanhanmallisen henkilökortin saaminen ei edellytä henkilökohtaista käyntiä oman paikkakunnan henkilökorttivirusossa.⁴³ Myös Landinon mukaan maan sisäisesti siirtymään joutuneet, joilta puuttuu henkilökortti, tarvitsevat usein muiden henkilöiden apua vanhanmallisen henkilökortin hankkimiseksi⁴⁴. Tällä ilmeisesti viitataan henkilökortin hankkimiseen valtakirjalla.

Eräs haastateltu mainitsi, että joiltakin IDP-leireillä asuvilta puuttuvat henkilöllisyysasiakirjat eikä heidän sallita poistuvan leireiltä anomaan asiakirjoja. Toisinaan leireillä vierailee viranomaisten tai

³¹ Norjan suurlähettiläs Ammanissa, sähköposti helmikuussa 2018, julkaisussa Landinfo 2018b, s. 21.

³² Irakin suurlähettilään sähköposti, helmikuu 2018, julkaisussa Landinfo 2018b, s. 19.

³³ Chatelard, G. 10.10.2019 julkaisussa EASO 2/2019, s. 23.

³⁴ Landinfo 16.2.2017, s. 1.

³⁵ Kansallisten korttien keskusvirasto [päiväämätön].

³⁶ Landinfo 2018b, s. 4.

³⁷ Paikallisen bagdadilaisen henkilökorttitoimiston edustaja. Haastattelu 20.2.2019.

³⁸ Paikallisen bagdadilaisen henkilökorttitoimiston edustaja. Haastattelu 20.2.2019.

³⁹ Giesecke & Devrientin esitteen mukaan kortti sisältää seuraavat turvatekijät: Sateenkaariviivoja kortin etupuolen oikeassa nurkassa; laserilla tehty peilikuva-kopio henkilön muotokuvasta; aaltokuviointi etupuolen taustalla; holografinen metallilanka kortin takaosassa; kortin takaosassa oleva koneluettava alue, joka sisältää seuraavat tiedot: dokumenttityyppi, myöntänyt valtio, sarjanumero, syntymäpäivä, kortin umpeutumispäivä, kansalaisuus, nimi, kontrollinumero koneluettavassa muodossa. Takana on lisäksi UV-valossa näkyvä alue. Lähde: Giesecke & Devrient 2015 julkaisussa Landinfo 2018b, s. 21.

⁴⁰ Uudenmallisessa henkilökortissa on siru, joka sisältää mm. biometrisiä tietoja sekä tietoja vanhanmallisesta henkilökortista, kansalaisuustodistuksesta, rikosrekisteristä, omaisuusrekisteristä ja ajokortista sekä tietoa vakuutuksesta ja koulutuksesta. Lähde: National ID-center 2017 julkaisussa Landinfo 2018b, s. 20–21.

⁴¹ Landinfo 2018b, s. 19.

⁴² Paikallisen bagdadilaisen henkilökorttitoimiston edustaja. Haastattelu 20.2.2019.

⁴³ Kansallisten korttien keskusvirasto. Haastattelu 19.2.2019.

⁴⁴ Landinfo 2018b, s. 19.

tehtävään valtuutettujen kansalaisjärjestöjen liikkuvia tiimejä. Nämä keräävät leiriläisiltä henkilötietoja asiakirjojen myöntämiseksi.⁴⁵

Jos maan sisäisesti siirtyneeltä puuttuu henkilökortti ja hän käy henkilökohtaisesti anomassa vanhanmallista henkilökorttia esimerkiksi Nineven läänin alueelta, tulee hänen toimia seuraavasti päästäkseen matkustamaan kotialueelleen: Hänen tulee käydä poliisilla ilmoittamassa, että vanha henkilökortti on kadonnut. Poliisi raportoi asiasta oikeusistuimeen, joka ratkaisee asian pisimmillään noin kahdessa tunnissa. Oikeusistuimen myöntämällä asiakirjoilla voi matkustaa tarkastuspisteiden läpi anomaan henkilökorttia.⁴⁶ DIS:in ja Landinfon tiedonhankintamatkalla haastateltujen kolmen tahon mukaan liikkuminen ja tarkastuspisteiden läpäiseminen ilman dokumentteja on kuitenkin vaikeaa, ja tällaiset henkilöt joutuvat muita useammin mielivaltaisesti pidätetyiksi.⁴⁷

Irakissa toteutettiin väestönlaskenta vuonna 1957 ja kyseisenä vuonna astui voimaan laki jonka myötä väestörekisteri perustettiin.⁴⁸ Väestörekisteri muodostuu manuaalisista perhekirjoista ja se muodostaa perustan henkilökortin myöntämiselle. Paikallisviranomaiset rekisteröivät perhekirjaan henkilötiedot kuten nimen, vanhempien nimen, syntymäajan- ja paikan. Rekisteriin kirjataan siviilisäädyn muutokset sekä syntymät ja kuolemat. Tämä manuaalinen väestötietojärjestelmä on uusiutumassa digitaaliseksi uusien elektronisten henkilökorttien myötä.⁴⁹ Digitaalinen rekisteri on jo toiminnassa, mutta irakilaisien rekisteröinti järjestelmään on vielä kesken.⁵⁰

Landinfon 2018 raportissa todetaan, että Irakin viranomaisilta saadun tiedon mukaan uudenmallista henkilökorttia anottaessa tulee esittää nykyinen henkilökortti ja kansalaisuustodistus.⁵¹ Lisäksi Yhdysvaltain Bagdadin lähetystöstä saadun tiedon mukaan uutta korttia anottaessa tulee esittää myös asuinpaikkakortti ja elintarvikekortti.⁵²

Jos henkilökortti on kadonnut, henkilön täytyy osoittaa sukulaisuutensa toisiin henkilöihin uuden henkilökortin saadakseen. Esimerkiksi henkilön veli voi omaa henkilökorttiaan näyttämällä vahvistaa kyseisen henkilön henkilöllisyyden.⁵³ Irakin viranomaisilta saadun tiedon mukaan he tutkivat tapausta (identifioimalla henkilön perherekisteristä) ja esimerkiksi perheenjäsenet tai naapurit voivat vahvistaa kyseisen henkilön tiedot.⁵⁴

Henkilö voidaan myös identifioida syntymätodistuksen perusteella. Syntymätodistuksia säilytetään siinä sairaalassa, jossa henkilö on syntynyt. Mikäli sairaala tai muu asiakirjoja säilyttävä laitos on tuhoutunut, tulee identifioimiseen hankaluuksia.⁵⁵ Yleensä ottaen henkilöllisyys- ja kansalaisuusasioiden käsittely voi olla hankalaa monimutkaisen byrokratian takia.⁵⁶ Yhdysvaltain ulkoministeriön vuotta 2018 koskevan raportin mukaan naimattomilla naisilla ja leskinaisilla on ollut usein vaikeuksia lastensa syntymän rekisteröinnissä, ja prosessi on ollut pitkä ja monimutkainen. ISISin jäsenten lapset tai ISIS-alueella syntyneet lapset ovat usein jääneet vaille syntymätodistusta.⁵⁷

⁴⁵ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

⁴⁶ Paikallisen bagdadilaisen henkilökorttitoimiston edustaja. Haastattelu 20.2.2019.

⁴⁷ Kansainvälinen organisaatio Erbilissä; Kansainvälinen humanitaarinen kansalaisjärjestö; Kirkuk Now. Julkaisussa DIS & Landinfo 11/2018, s. 31.

⁴⁸ Iso-Britannian Bagdadin lähetystö 7.4.2012 julkaisussa UK Home Office 2017, s. 20.

⁴⁹ Landinfo 2018b, s. 16–18.

⁵⁰ Kansainvälisessä organisaatiossa Irakissa työskennellyt henkilö. Haastattelu 18.2.2019.

⁵¹ Irakin sisäministeriö julkaisussa Landinfo 2018b, s. 21.

⁵² Yhdysvaltain Bagdadin lähetystö julkaisussa Landinfo 2018b, s. 21.

⁵³ Paikallisen järjestön (B) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

⁵⁴ Kansallisten korttien keskusvirasto. Haastattelu 19.2.2019.

⁵⁵ Kansainvälisessä organisaatiossa Irakissa työskennellyt henkilö. Haastattelu 18.2.2019.

⁵⁶ Kansainvälisessä organisaatiossa Irakissa työskennellyt henkilö. Haastattelu 18.2.2019.

⁵⁷ USDOS 2019, s. 54.

Paikallisen, bagdadilaisen elektronisia henkilökortteja myöntävän henkilökorttioviraston mukaan nainen voi anoa henkilökorttia itsenäisesti, mutta tavallisesti koko perhe tulee yhdessä.⁵⁸ Toisaalta Landinfon vuoden 2018 raportissa todetaan, että vanhanmallista henkilökorttia anottaessa hakemuslomakkeeseen tarvitaan perheenpään⁵⁹, holhoojan tai lakimiehen allekirjoitus.⁶⁰ Yhdysvaltain ulkoministeriön vuotta 2018 tarkastelevan raportin mukaan nainen ei voi saada henkilöllisyysasiakirjoja ilman miespuolisen sukulaisen suostumusta.⁶¹

2.2. Kansalaisuustodistus (*shahadat jinsiyya*); kansalaisuudettomat

Landinfon 2018 raportissa todetaan, että koska uudenmallinen elektroninen henkilökortti osoittaa henkilöllisyyden lisäksi Irakin kansalaisuuden, ei erillisiä kansalaisuustodistuksia enää myönnetä Irakissa. Poikkeuksena ovat alueet, joilla uudenmallisia kortteja ei vielä myönnetä.⁶² Näin ollen ainakin osissa Nineven, Diyalan, Salah al-Dinin ja Anbarin läänejä on anottava kansalaisuustodistuksia vanhanmallisen henkilökortin lisäksi.

Landinfon raportin (2018) mukaan Irakissa asuvien irakilaisten tulee esittää seuraavat dokumentit kansalaisuustodistuksen saamiseksi: Isän tai veljen kansalaisuustodistus, oma henkilökortti, oma tai isän asuinpaikkakortti, ja oma tai isän elintarvikekortti.⁶³ Irakin Kurdistanin alueen (KRG) viranomaisilta saadun tiedon mukaan kansalaisuustodistusta anottaessa voi esittää joko isän tai äidin kansalaisuustodistuksen.⁶⁴ Toisaalta Irakin Oslon edustuston mukaan äiti ei voi hankkia kansalaisuustodistusta lapselleen ilman isän suostumusta.⁶⁵

Kansalaisuustodistusta voi tarvita julkisen sektorin työpaikan tai joidenkin palvelujen saamiseksi, passihakemukseen, syntymätodistuksen saamiseksi omalle lapselle sekä avioliitto- ja kuolintodistuksen saamiseksi.⁶⁶

UNHCR arvioi (8/2018), että maassa on yli 47 000 kansalaisuudetonta henkilöä.⁶⁷ Tiedonhankintamatkalla haastateltujen mukaan (kansalaisuudettomia) palestiinalaisia on Irakissa tällä hetkellä 8 000⁶⁸ – 9 500⁶⁹, joista noin 7 000 asuu Bagdadissa⁷⁰. Saddam Husseinin aikaan palestiinalaisia kohdeltiin melko hyvin, mutta nykyään he kokevat syrjintää.⁷¹ Sekä perustuslain⁷² että kansalaisuuslain⁷³ mukaan palestiinalaiset eivät saa Irakin kansalaisuutta. Oikeutta eläkkeeseen ja elintarvikekorttiin heikennettiin uudessa kansalaisuuslaissa.⁷⁴ Monissa suhteissa heitä kohdellaan irakilaisina ja heillä on vapaus liikkua maassa.⁷⁵ Palestiinalaiset on jaettu kahteen kategoriaan: Ennen vuotta 1948 tulleet ja heidän jälkeläisensä ja ennen vuotta 1967 tulleet ja heidän jälkeläisensä. Saapumisajankohdasta riippuen henkilöllä on joko punainen tai keltainen henkilöllisyysasiakirja. Vuoden 1971 pakolaislaki jätti palestiinalaiset ulkopuolelle. Tällä

⁵⁸ Paikallisen bagdadilaisen henkilökorttitoimiston edustaja. Haastattelu 20.2.2019.

⁵⁹ Perheenpäänä yleensä Irakissa katsotaan olevan aviomies tai naimattomien naisten kohdalla isä.

⁶⁰ Landinfo 2018b, s. 24.

⁶¹ USDOS 2019, s. 53.

⁶² Norjan suurlähettiläs Ammanissa, sähköposti helmikuussa 2018, julkaisussa Landinfo 2018b, s. 28.

⁶³ Landinfo 2018b, s. 29–30.

⁶⁴ KRG:n viranomaiset, julkaisussa Landinfo 2018b, s. 30.

⁶⁵ Irakin Oslon edustusto, julkaisussa Landinfo 2018b, s. 30.

⁶⁶ Landinfo 2018b, s. 29.

⁶⁷ USDOS 2019, s. 40.

⁶⁸ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

⁶⁹ HHRO:n edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

⁷⁰ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

⁷¹ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

⁷² Irakin perustuslaki / Constitution of the Republic of Iraq 15.10.2005, [käännös: UNAMI / UNHCR].

⁷³ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019; Irakin kansalaisuuslaki / Iraqi Nationality Law of 7 March 2006. [käännös: UNHCR].

⁷⁴ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

⁷⁵ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

hetkellä viranomaisten on tarkoitus myöntää palestiinalaisille samanlaisia pakolaiskortteja kuin muillekin pakolaisille, esimerkiksi iranilaisille.⁷⁶

Toinen kansalaisuudettomien ryhmä ovat bidun-paimentolaiset (*Bidoun*) joita asuu aavikkoalueilla Basran, Dhi-Qarin ja Qadissiyan lääneissä tai niiden tuntumassa. Vuodelta 2006 olevan viimeisimmän luotettavan tiedon mukaan biduneja oli tuolloin 54 500. Pitkittynyt kuivuus on pakottanut monet paimentolaiset näistä yhteisöistä siirtymään kaupunkeihin, joissa useimmat ovat saaneet henkilöllisyysasiakirjat, pääsyy elintarvikejakeluun sekä sosiaalietuihin.⁷⁷

Muita henkilöitä, jotka ovat kansalaisuudettomia tai riskissä jäädä kansalaisuudettomaksi, ovat romanit (*Dom*)⁷⁸, feilikurdit (Feyli Kurds, Faily Kurds),⁷⁹ iranilaista alkuperää olevat ahwazi-shiia-arabit, bahai-uskontoa tunnustavat, eteläisten suoalueiden asukkaat, Turkin Goyan ja Omariya -kurdiheimoihin kuuluvat Mosulin lähellä sekä eteläsudanilaiset.⁸⁰ Riskissä jäädä kansalaisuudettomiksi ovat myös jotkut niistä lapsista, joiden isät ovat olleet ISIS-taistelijoita.⁸¹ Vähintään 45 000 ISIS-alueella syntynyttä lasta uhkaa jäädä kansalaisuudettomiksi. Ihmisoikeuksia ajavat järjestöt kutsuvat tilannetta aikapommiksi.⁸²

2.3. Asuinpaikkakortti (*bitaka sakan/zanyari*)

Asuinpaikkakortti todistaa henkilön virallisen asuinpaikan. Uusi asuinpaikkakortti tulee hankkia muutettaessa uudelle paikkakunnalle. Uusi asuinpaikkakortti tulee hankkia myös kotialueelle palatessa, jos henkilöltä syystä tai toisesta puuttuu kyseinen kortti.⁸³

Tiedonhankintamatkalla haastatellun viranomaisen mukaan uudenmallisen, elektronisen henkilökortin sirulle on tallennettu henkilön virallinen asuinpaikka, ja elektronisen henkilökortin onkin tarkoitus korvata muun muassa asuinpaikkakortti.⁸⁴ Landinfor raportin (2018) mukaan on vasta suunnitelmissa, että uudenmallinen elektroninen henkilökortti tulisi korvaamaan myös asuinpaikkakortin.⁸⁵ On epävarmaa, milloin tämä tulee tapahtumaan.⁸⁶ On huomattava, että vaikka henkilökortti ja sen sirulla olevat osoitetiedot korvaisivat myös asuinpaikkakortin, oletettavasti asuinpaikkakorttia saatettaisiin kysyä tarkastuspisteillä, koska niissä ei oletettavasti ole sirunlukijaa.

Asuinpaikkakortilla palaaja todistaa, että hän asui kyseisessä paikassa ennen pakoont lähtemistään. Jos palaajalta puuttuu asuinpaikkakortti, hänen pitää anoa uutta korttia sisäministeriön alaisuudesta siinä läänissä jonne hän on palaamassa. Uuden kortin saamiseksi tarvitaan henkilökortti, kansalaisuustodistus, sponsori eli takaaja, lupa poliisilta ja paikallisviranomaisen hyväksyntä sekä mahdollisesti muita dokumentteja.⁸⁷ Paikallisen järjestön edustajan mukaan sponsoreita tarvitaan kaksi. Sponsorin tehtävänä on todistaa, että henkilö on asunut kyseisellä alueella aiemmin. Lisäksi sponsorit vakuuttavat, että kyseisestä henkilöstä ei aiheudu ongelmia ja hän voi siksi palata asumaan kotialueelleen.⁸⁸

⁷⁶ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

⁷⁷ USDOS 2019, s. 40.

⁷⁸ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019; USDOS 2019, s. 40.

⁷⁹ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019;

⁸⁰ USDOS 2019, s. 40.

⁸¹ USDOS 2019, s. 40.

⁸² The Independent / Trew, Bel, 30.4.2019.

⁸³ Paikallisen järjestön (B) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

⁸⁴ Paikallisen bagdadilaisen henkilökorttitoimiston edustaja. Haastattelu 20.2.2019.

⁸⁵ Norjan suurlähettiläs Ammanissa 2016, julkaisussa Landinfo 2018b, s. 19.

⁸⁶ Irakin suurlähettilään sähköposti, helmikuu 2018, julkaisussa Landinfo 2018b, s. 19.

⁸⁷ Paikallisen järjestön (B) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

⁸⁸ Paikallisen järjestön (B) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

Asuinpaikkakortin saamiseksi tulee esittää vuokrasopimus, jotta henkilö voi todistaa, että hänellä on jo asunto tiedossa kotipaikkakunnallaan.⁸⁹ Toisaalta asuntoa vuokratessa henkilöllä tulisi jo olla asuinpaikkakortti. Tämä ongelmatilanne voidaan ratkaista niin, että henkilö anoo poliisilta todistuksen, jossa ilmoitetaan, että kyseinen henkilö aikoo vuokrata asunnon alueelta. Asunnon vuokraamisen jälkeen henkilö anoo asuinpaikkakorttia esittämällä vuokrasopimuksen.⁹⁰ Jos henkilö omistaa asuintalon, tulee hänen esittää taloa koskevia asiakirjoja.⁹¹ Kansainvälisen kansalaisjärjestön mukaan asuinpaikkakortin myöntäminen ei ole rutiinia, vaan tapaukset todella tutkitaan ja se vie aikaa. Järjestön mukaan paluiden alkaessa prosessi oli vaikeampi kuin nykyisin.⁹²

Vain perheenpäällä on asuinpaikkakortti, joka kattaa koko perheen. Näin ollen leskeksi jääneen tai eronneen naisen, josta tulee perheenpää, tulee hankkia asuinpaikkakortti. Tällaisen naisen tulee asuinpaikkakorttia hankkiessaan esittää avioerotodistus tai miehensä kuolintodistus. Lisäksi hänen tulee esittää henkilökorttinsa ja kansalaisuustodistuksensa. Ennen asuinpaikkakortin hankintaa hänen tulee hankkia uusi henkilökortti, johon hänen siviilisäätynsä on päivitetty.⁹³

2.4. Passi

Vuonna 2003 vain noin 25 %:lla irakilaisista oli passi. Sittemmin passitoimistoja on avattu lisää. Tällä hetkellä noin 25–30 miljoonalla (n. 60–75 %) irakilaisella on passi.⁹⁴ Vuodesta 2011 lähtien myönnetyt passit ovat elektronisia, sitä ennen ne olivat käsin kirjoitettuja.⁹⁵ Paikallisesta bagdadilaisesta henkilökorttitoimistosta saadun tiedon mukaan passi myönnetään eri toimistossa kuin henkilökortit, mutta toimistot voivat olla hyvin lähellä toisiaan.⁹⁶

Lähteissä on ristiriitaista tietoa naisten oikeudesta hankkia passi itsenäisesti. Yhdysvaltain ulkoministeriön ja Freedom Housen vuotta 2018 tarkastelevissa raporteissa todetaan, että naiset eivät voi anoa passia ilman miespuolisen huoltajan (engl. male guardian) tai laillisen edustajan suostumusta.⁹⁷ Norjan maatietopalvelun vuonna 2018 julkaisemassa raportissa todetaan, että vuonna 2015 voimaan astuneen passilain mukaan kaikilla yli 18-vuotiailla Irakin kansalaisilla on oikeus saada passi ilman puolison tai huoltajan suostumusta. Raportin mukaan asia todetaan myös passiosaston internetsivustolla.⁹⁸ Belgian maatietopalvelun (Cedoca) (2017) neljältä eri taholta saaman tiedon mukaan tätä lakia ei kuitenkaan sovelleta naisiin Keski- ja Etelä-Irakissa. Nämä naiset tarvitsevat edelleen vahvistuksen puolisoltaan tai huoltajaltaan. Irakin Kurdistanin alueella naiset eivät tarvitse miehen suostumusta passin hankintaan.⁹⁹

Uudenmallisen henkilökortin haltijoiden tulee esittää kyseisen kortin lisäksi vain asuinpaikkatodistus passin hakua varten.¹⁰⁰ Vanhanmallisen henkilökortin haltijoiden tulee esittää lisäksi kansalaisuustodistus. KRG:n alueella vanhanmallista henkilökorttia ei hyväksytä passia anottaessa.¹⁰¹

⁸⁹ Paikallisen järjestön (B) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

⁹⁰ Paikallisen järjestön (B) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

⁹¹ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

⁹² Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

⁹³ Paikallisen järjestön (B) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

⁹⁴ Paikallisen bagdadilaisen henkilökorttitoimiston edustaja. Haastattelu 20.2.2019.

⁹⁵ Kansallisten korttien keskusvirasto. Haastattelu 19.2.2019.

⁹⁶ Paikallisen bagdadilaisen henkilökorttitoimiston edustaja. Haastattelu 20.2.2019.

⁹⁷ USDOS 2019, s. 53.

⁹⁸ Landinfo 2018b, s. 10.

⁹⁹ Cedoca 2017, s. 5–6, julkaisussa Landinfo 2018b, s. 10.

¹⁰⁰ Landinfo 2018b, s. 9–10.

¹⁰¹ Irakin suurlähettiläs Oslossa 2018 & Norjan suurlähettiläs Ammanissa 2016 julkaisussa Landinfo 2018b, s. 9.

2.5. Nimen vaihtaminen

Tiedonhankintamatkalla Irakin viranomaisilta saadun tiedon mukaan nimen vaihtaminen on vaikeaa. Henkilökorttilain 25 §:n mukaan nimen vaihtaminen yhden kerran on mahdollista, jos viranomainen arvioi, että nimen vaihtamiseen on hyvä syy.¹⁰² Turvallisuustilanteen vuoksi sisäministeriö lopetti nimien vaihtamisen vuonna 2003 muuten kuin erikoisluvalla. Kaikki nimien vaihtamiset tapahtuvat sisäministeriön alaisuudessa ja vain sisäministerillä on oikeus päättää nimen vaihtamisesta.¹⁰³ Ennen nimen vaihtamista sisäministeriössä ja verotoimistossa tehdään selvityksiä. Nimen vaihtamisen jälkeen tieto julkaistaan laajalevikkisissä sanomalehdissä. Näin kaikki viranomaiset saavat tiedon nimen vaihtamisesta.¹⁰⁴

Viranomaisten mukaan häpeällisiä nimiä kuten eläinten tai jätteiden nimiä halutaan vaihtaa pois. Näitä häpeällisiä nimiä saatetaan antaa esimerkiksi perheen toiselle (ja sitä myöhemmille) lapsille.¹⁰⁵ Kurdinkielisiä nimiä käsittelevän selvityksen mukaan syynä tällaisten nimien antamiseen on esimerkiksi taikausko: Epämiellyttävällä nimellä voidaan pyrkiä karkottamaan pahoja henkiä.¹⁰⁶ Tällä hetkellä joillekin lapsille halutaan antaa moderneja nimiä, jotka eivät toisin kuin perinteiset arabinimet, tarkoita mitään, kuten Lara, Jasmin, Jacqueline tai Maria.¹⁰⁷

3. Maan sisällä siirtymään joutuneiden paluuprosessi kotialueille

3.1. Yhtenäisten käytäntöjen puute

Useiden haastateltujen tahojen mukaan ei ole olemassa lainsäädäntöä tai valtion tasoisia, yhteisiä toimintatapoja liittyen IDP:iden paluuprosessiin kotialueilleen. Tämä on johtanut siihen, että toimintatavat ovat jokaisessa läänissä erilaiset ja ne riippuvat paikallisista, vaihtelevista toimijoista kuten turvallisuustoimijoista, heimojohtajista ja paikallisviranomaisista eli mukhtareista. Paluuprosessi on monimutkainen.¹⁰⁸ Paikallisen järjestön mukaan eri tahoilla on kullakin omat ohjeistuksensa.¹⁰⁹ Tiedonhankintamatkalla haastateltujen mukaan he eivät pysty antamaan kattavaa kokonaisuudesta paluuprosesseista maan eri osissa.¹¹⁰ Erään haastatellun mukaan paikallisella tasolla asiat muuttuvat aika-ajoin ja paikalliset tahot voivat muuttaa prosessejaan usein.¹¹¹ Erään tahon mukaan yleisesti ottaen turvallisuusselvitysten ja dokumenttien saaminen on IDP:ille ongelmallista.¹¹²

Jotkut muuttoprosessin vaiheet eivät perustu lakiin. Esimerkiksi UNHCR:n mukaan sponsorivaatimukset eivät perustu lakiin eikä niistä ilmoiteta virallisesti.¹¹³ IDP:itä koskevaa lakia ei myöskään ole olemassa, ja käytännöt vaihtelevat leiriltä toiselle.¹¹⁴

Valtiontasolla ei ole olemassa järjestelmää, jossa paluu pyrittäisiin estämään esimerkiksi joltakin etniseltä tai uskonnolliselta ryhmältä. Sen sijaan paikallisten toimijoiden asettamat paluukiellot

¹⁰² Kansallisten korttien keskusvirasto. Haastattelu 19.2.2019.

¹⁰³ Paikallisen bagdadilaisen henkilökorttitoimiston edustaja. Haastattelu 20.2.2019.

¹⁰⁴ Kansallisten korttien keskusvirasto. Haastattelu 19.2.2019.

¹⁰⁵ Kansallisten korttien keskusvirasto. Haastattelu 19.2.2019.

¹⁰⁶ Al-Barany, Lazgin [päiväämätön] lähde: Chrystal D. 1989 "The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge University Press.

¹⁰⁷ Kansallisten korttien keskusvirasto. Haastattelu 19.2.2019.

¹⁰⁸ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019; Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019; Paikallisen järjestön (A) edustaja. Haastattelu 21.2.2019; YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

¹⁰⁹ Paikallisen järjestön (A) edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

¹¹⁰ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019; Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019.

¹¹¹ Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019.

¹¹² YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

¹¹³ UNHCR 25.4.2019, s. 3.

¹¹⁴ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

joillekin ryhmille voivat vääristää tätä toimintaperiaatetta.¹¹⁵ Erään haastateltavan mukaan edes pääministeri ei voi päättää jonkin ryhmän paluun sallimisesta kotialueelleen vaan päätöksen tekee aluetta hallitseva aseellinen ryhmä. Haastateltavan mukaan on yleisesti tiedossa, että edes pääministerillä itsellään ei ole pääsyä kaikkialle.¹¹⁶

Maan hallitus pyrkii edistämään IDP:eiden paluuta kotialueilleen¹¹⁷. Siirtolaisuusministeriön mukaan leirien ylläpito on taloudellisesti raskasta.¹¹⁸ Valtiolla politiikkana on pyrkimys leirien yhdistämiseen pienemmäksi määräksi leirejä ja leirien sulkemiset.¹¹⁹ Pakotettuja häättöjä leireiltä on ollut ennen toukokuun 2018 parlamenttivaaleja, ja jälleen tammikuusta 2019 lähtien.¹²⁰ UNHCR toteaa useaan lähteeseen nojaten, että paikalliset viranomaiset tai muut toimijat voivat myös painostaa maan sisäisesti siirtyneitä palaamaan entisille ISIS- tai konfliktialueille.¹²¹ IDP:itä on painostettu palaamaan kotialueelleen siitä huolimatta että he ovat vaarassa joutua oikeudenloukkausten kohteeksi.¹²² Samaan aikaan paikalliset toimijat monilla alueilla Nineven, Salah al-Dinin, Diyalan ja Anbarin¹²³ ja Babylonin¹²⁴ lääneissä estävät paluita.

Erään haastatellun mukaan konfliktista kärsineissä lääneissä on suuria sosiaalisia jännitteitä. Paljon yhteisöllistä työtä pitäisi tehdä näiden jännitteiden lieventämiseksi.¹²⁵ Joissakin paikoissa on paikallistason toimijoiden kuten heimojohtajien, viranomaisten, turvallisuusjoukkojen ja yhteisöjen jäsenten kesken kyetty löytämään ratkaisuja esimerkiksi kiinteistö- tai muissa omaisuuskiistoissa. Asialla on suuri merkitys, koska kotialueelle takaisin aikova henkilö, joka ei saisi talaan takaisin käyttöönsä, aiheuttaisi lisää epävakautta.¹²⁶

Nineven, Kirkukin, Anbarin, Salah al-Dinin ja Bagdadin lääneihin on perustettu läänikohtaisia paluukomiteoita (engl. Governorate Return Committee, GRC)¹²⁷ joissa on kyseisen läänin, siirtolaisuusministeriön, kansainvälisten organisaatioiden ja kansalaisjärjestöjen edustajia¹²⁸. Paluukomiteoiden tehtävänä on neuvotella ja suunnitella maan sisäisesti siirtyneiden paluita sekä leirien yhdistämisiä ja sulkemisia.¹²⁹ On huomattavaa, että turvallisuustoimijoiden operaatiokeskukset (engl. Operations Command) eivät ole edustettuina läänien paluukomiteoissa¹³⁰ vaikkakin operaatiokeskukset ovat keskeisessä asemassa turvallisuus selvitysten tekemisessä¹³¹ ja sitä kautta paluiden mahdollistamisessa tai estymisessä. Operaatiokeskusten tämä rooli heikentää paluukomiteoiden toimintaa.¹³²

IOM, Social Inquiry ja the Returns Working Group ovat kehittäneet paluuiindeksin kuvaamaan paluita kotialueille. *Return Index Round 1* -raporttiin (9/2018) on koottu paluulosuhteita käsittelevää tietoa 1 427 alueelta Irakissa kesäkuussa 2018. Paluulosuhteissa on otettu huomioon ansaintamahdollisuudet, palvelut, sosiaalinen yhteenkuuluvuus ja turvallisuus. Alueet

¹¹⁵ Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019.

¹¹⁶ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

¹¹⁷ Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019.

¹¹⁸ Irakin siirtolaisuusministeriön edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹¹⁹ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

¹²⁰ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

¹²¹ UNHCR 25.4.2019, s. 3.

¹²² YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

¹²³ Kansainvälisen organisaation (B) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

¹²⁴ Kansainvälisen organisaation (B) edustaja. Haastattelu 18.2.2019. YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

¹²⁵ Kansainvälisen organisaation (E) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹²⁶ Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019.

¹²⁷ Kansainvälinen humanitaarinen kansalaisjärjestö & UN OCHA, julkaisussa DIS & Landinfo 11/2018, s. 26.

¹²⁸ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

¹²⁹ Kansainvälinen humanitaarinen kansalaisjärjestö & UN OCHA, julkaisussa DIS & Landinfo 11/2018, s. 26.

¹³⁰ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

¹³¹ Kansainvälisen organisaation (D) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹³² YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

on pisteytetty skaalalla 0–100 paluulosuhteiden vaikeuden mukaan. Pisteytyksen perusteella alueet on luokiteltu neljään kategoriaan: Erittäin vaikea, vaikea, keskitasoinen ja matala.¹³³

3.2. Paluuseen liittyvät turvallisuusselvitykset ja asiakirjat

Lähtökohtana paluussa minne tahansa ovat henkilöllisyysasiakirjat¹³⁴ ja vaikeuksia on henkilöillä, jotka eivät pysty vahvistamaan henkilöllisyyttään ja asuinpaikkakortilla asuinpaikkaansa¹³⁵ kotialueella jonne hän on palaamassa. Lisäksi vaaditaan muita asiakirjoja, joita käydään tässä raportissa läpi.¹³⁶ Haastattelujen perusteella kävi ilmi, että paluuasioihin liittyvistä asiakirjoista tai toimijoista ei käytetä yhtenäistä termistöä. Kotialueille palaamiseen liittyvät toimintatavat ovat jokaisessa läänissä erilaiset.¹³⁷ Kokonaisuutena näkemykseksi matkalla muodostui, että yhteistä kuvatuille paluuprosesseille on turvallisuustoimijoiden keskeinen rooli, henkilöllisyys- ja muut dokumentit sekä henkilön suhteet yhteisöön (verkostot/sponsorin saanti/hyvä maine) sekä kotialuetta hallitseva aseellinen ryhmä.

Erään haastatellun tahon mukaan läänistä toiseen tapahtuvassa ”tavanomaisessa muutossa” on tietyt edellytykset: Henkilö ottaa yhteyttä uuden paikkakunnan paikallisviranomaiseen (mukhtariin). Lisäksi henkilöllä tulee olla sponsori/sponsorit uudella paikkakunnalla, hänen täytyy anoa lupa poliisilta sekä hankkia asuinpaikkakortti. Uuteen lääniin muuttaminen ei haastatellun mukaan ole helppoa koska henkilöä ei tunneta alueella ja siksi hän tarvitsee sponsorin/sponsorit.¹³⁸

Turvallisuusselvityksiä tekevät monet eri toimijat: Operaatiokeskukset, armeija, poliisi, paikallisviranomaiset / mukhtarit, Hashd al-Shaabin alaiset militiat, heimojohtajat ja tuntemattomat ilmiantajat. Viimeksi mainitulla tarkoitetaan henkilöä, joka on esimerkiksi tarkastuspisteellä, ja estää kotialueelle palaajaa kulkemasta tarkastuspisteen läpi todeten tietävänsä, että palaajalla on ISIS-kytköksiä. Näin voi tapahtua siitä huolimatta, että palaajalla olisi muut turvallisuusselvitykset kunnossa. Tämä tuntemattoman ilmiantajan lausuma voi olla riittävä paluun estymiseksi.¹³⁹ Kansainvälisen kansalaisjärjestön mukaan turvallisuusjoukkojen tietokantojen pohjalta tehtävät turvallisuusselvitykset ovat virallisia turvallisuusselvityksiä, ja yhteisöltä (viitaten ilmeisesti esimerkiksi heimojohtajiin ja paikallisviranomaisiin) saatavat ”turvallisuusselvitykset” taas ovat eräänlaisia hyväksyntä-/puoltoasiakirjoja.¹⁴⁰

Eräs haastateltu kuvaa tavanomaista muuttoa Bagdadista Diyalan lääniin: Lupa/hyväksyntä tarvitaan operaatiokeskuksilta sekä Diyalassa että Bagdadissa. Oman omaisuuden siirtämiseen tarvitaan lupa. Vasta sen jälkeen voidaan muuttokuorma kuljettaa uudelle asuinpaikkakunnalle.¹⁴¹

Turvallisuusselvitysten tekemisessä ei ole selkeitä prosesseja. Kotialueelle palaamista suunnittelevalla ei ole mahdollisuutta kiistää turvallisuusselvityksessä annettua kielteistä vastausta.¹⁴² Turvallisuusselvitys on tehtävä kotialueelle palatessa eikä henkilön etnisellä tai uskonnollisella taustalla ole merkitystä.¹⁴³ Turvallisuusselvitysten tärkein tarkoitus on osoittaa, ettei henkilöllä yhteyksiä ISISiin. Jos henkilö ei läpäise turvallisuusselvityksiä, asia saatetaan

¹³³ IOM & Social Inquiry & The Returns Working Group 9/2018, s. 2–6.

¹³⁴ Paikallisen järjestön (B) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹³⁵ Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019.

¹³⁶ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

¹³⁷ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

¹³⁸ Paikallisen järjestön (B) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹³⁹ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

¹⁴⁰ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

¹⁴¹ Kansainvälisen organisaation (D) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹⁴² YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

¹⁴³ Kansainvälisen organisaation (D) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

siirtää oikeuslaitokselle ja henkilö voidaan pidättää.¹⁴⁴ Jotkut turvallisuusselvitykset läpäisseet henkilöt ovat kotialueelle palaamisen jälkeen joutuneet naapurustonsa toteuttamien oikeudenloukkausten kohteeksi.¹⁴⁵

Operaatiokeskukset yhdessä paikallisviranomaisten kanssa ovat keskeisiä toimijoita paluuasioissa.¹⁴⁶ Operaatiokeskukset eivät aina ole alueellisesti yksi yhteen läänien kanssa. Esimerkiksi Bagdadissa toimii yksi operaatiokeskus, maan eteläosissa kolmella läänillä on yksi yhteinen operaatiokeskus ja Anbarin läänissä toimii tällä hetkellä kolme operaatiokeskusta.¹⁴⁷ Operaatiokeskusten alaisuudessa on lukuisia turvallisuustoimijoita.¹⁴⁸ Myös Hashd al-Shaabiin kuuluvilla militioilla on edustus operaatiokeskuksissa.¹⁴⁹ Heimoilla ei ole operaatiokeskuksissa edustusta, mutta heimojohtajilla voi olla hyvät suhteet operaatiokeskusten virkamiesten kanssa.¹⁵⁰ Erään haastatellun mukaan paluu kotialueelle riippuu viime kädessä kotialuetta hallitsevasta aseellisesta toimijasta.¹⁵¹

Kaikilla turvallisuustoimijoilla on omat itsenäiset tietokantansa ja kotialueelleen palaavat tarkistetaan useasta tietokannasta useassa paikassa.¹⁵² Turvallisuustietokannoissa on tiedettyjen terroristien ja terroristeiksi epäiltyjen nimet.¹⁵³

Erään haastatellun mukaan Ramadin kaupungin lähellä sijaitsevassa turvallisuustoimijoiden yksikössä on poikkeuksellinen tilanne koska turvallisuustahojen tietokannat ovat sijoitettuna samaan yksikköön. Anbarin läänin palaavat asioivat tässä yksikössä.¹⁵⁴

Maan sisäisesti siirtyneillä on siirtolaisuusministeriön myöntämä IDP-kortti.¹⁵⁵ Tällaisen henkilön paluuprosessi kotialueelle on pääpiirteissään seuraavanlainen. Tässä esimerkkitapauksessa oletetaan henkilön palaavan Bagdadista Anbariin: Henkilön tulee asioida siirtolaisuusministeriössä ja laittaa paluuasialle vireille (engl. open a return file). Ministeriöstä hänelle annetaan asiakirja, joka hänen tulee toimittaa Anbarissa paikalliselle neuvostolle (engl. local council), mukhtarille tai siirtolaisuusministeriön paikallistoimistolle, josta/joista hän saa vahvistuksen, että hänen sallitaan palaavan. Paluu voidaan sallia, jos katsotaan esimerkiksi, että henkilö on ”puhdas” eli hänellä ei ole ISIS-kytköksiä. Henkilö saa paikallisviranomaiselta paluuta puoltavan asiakirjan (engl. a returnee letter, a returnee support letter). Tämän jälkeen hän palaa Bagdadiin asioimaan turvallisuusviranomaisten operaatiokeskuksessa (jossa hänelle tehdään turvallisuusselvitys, engl. security clearance). Keskuksessa hänelle voidaan myöntää asiakirja jonka perusteella hänen sallitaan siirtävän kotitaloustavaransa ja huonekalunsa Anbariin. Henkilöllä tulee olla myös tarvittavat henkilöllisyysasiakirjat.¹⁵⁶ Kotialueella tulee myös hankkia asuinpaikkatodistus, jos se puuttuu.¹⁵⁷

Toisen haastateltavan mukaan Anbarista kotoisin olevan, IDP-leirillä oleskelevan henkilön on tullut läpäistä seitsemän eri tahon turvallisuusselvitys ennen paluuta kotialueelle: Paikallisen

¹⁴⁴ DIS & Landinfo 11/2018, s. 26–29.

¹⁴⁵ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

¹⁴⁶ Kansainvälisen organisaation (E) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹⁴⁷ Kansainvälisen organisaation (D) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹⁴⁸ Kansainvälisen organisaation (E) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹⁴⁹ Kansainvälisen organisaation (D) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹⁵⁰ Kansainvälisen organisaation (D) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹⁵¹ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

¹⁵² Kansainvälinen humanitaarinen kansalaisjärjestö & NRC & Yhdysvaltain konsulaatti Erbilissä & Kansainvälinen organisaatio Erbilissä. Haastattelut. Julkaisussa DIS & Landinfo 11/2018, s. 27.

¹⁵³ IOM & Kansainvälinen humanitaarinen kansalaisjärjestö & NRC & Kirkuk Now & Kansainvälinen organisaatio Erbilissä. Haastattelut. Julkaisussa DIS & Landinfo 11/2018, s. 27.

¹⁵⁴ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

¹⁵⁵ Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019.

¹⁵⁶ Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019.

¹⁵⁷ Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019.

mukhtarin, Hashd al-Shaabin, terrorisminvastaisten joukkojen, tiedustelupalvelun, poliisin tiedustelun, kansallisesta turvallisuudesta vastaavan viraston ja Anbarin operaatiokeskuksen turvallisuusselvitys. Alussa tehtävien turvallisuusselvitysten läpäistyään henkilö voi vierailta pari vuorokautta kotipaikkakunnallaan anomassa hyväksyntää vielä mukhtarilta ja sponsoreilta. Haastateltu kuvaili eräällä alueella saatavan asiakirjan sisältöä seuraavasti: Siinä todetaan, että

”Me, tämän kylän/asiinalueen X mukhtar ja muut arvostetussa asemassa olevat tahot vahvistamme että tämä kyseinen henkilö, joka haluaa palata, ei ole tietojemme mukaan ollut kytköksissä ISISiin. Kannatamme hänen paluutaan ja allekirjoitamme tämän.”

Asiakirjassa on Hashd al-Shaabin ja mukhtarin leimat, kymmenen henkilön nimet, sormenjäljet sekä kopio henkilökortista liitteenä.¹⁵⁸ Nämä kymmenen mainittua ovat paikallisia henkilöitä, jotka vahvistavat, että henkilöllä ei ole ISIS-kytköksiä eikä hän ole syylistynyt ISISin toteuttamiin vakaviin rikoksiin: tappamiseen, kiduttamiseen, kidnappaamiseen tai rakennusten tai omaisuuden tuhoamiseen. Henkilön tulee toimittaa tämä asiakirja vielä kotialueen paikalliselle poliisille ja Hashd Al-Shaabin edustajalle allekirjoitettavaksi. Tämän jälkeen henkilöllä ei ole ongelmia palata.¹⁵⁹ Sinä aikana kun henkilö vierailee pari päivää kotipaikkakunnallaan hoitamassa asioita, häntä ei vahingoiteta, mutta jos hän pyrkii jäämään alueelle kielteisen päätöksen jälkeen, yhteisö voi uhata tappaa hänet.¹⁶⁰ Mukhtarit ovat tarkkoja siinä, etteivät anna sellaiselle henkilölle lupaa palata, joka voitaisiin surmata kotialueella. Surmatapauksessa mukhtar olisi epäsuorasti vastuussa tapauksesta.¹⁶¹

Täsmällistä tietoa paluuprosessin kestosta ei ollut saatavilla. Kesto riippuu kyseisen palaajan tilanteesta kuten henkilöllisyysasiakirjoista ja hänen asuntotilanteestaan kotialueellaan. Lisäksi prosessin kesto riippuu prosessiin osallisten turvallisuus- ja muiden viranomaisten toiminnasta. Jos kaikki on kunnossa, kyse voi olla joistakin päivistä. Jos taas on enemmän selvittävää, prosessi voi viedä esimerkiksi kaksi kuukautta.¹⁶²

Sponsorivaatimukset eivät perustu lakiin eikä niistä ilmoiteta virallisesti.¹⁶³ Yhden haastatellun mukaan sponsoria tarvitaan kaikkialla maassa muutettaessa läänistä toiseen. Sponsoria ei tarvita, jos henkilö siirtyy alueen sisällä, esimerkiksi Bagdadissa asiinalueelta toiselle ja hänellä on asuinpaikkakortti. Tällaisessakin tilanteessa lupa muuttamiseen kuitenkin tarvitaan poliisilta.¹⁶⁴ YK:n alaisen organisaation mukaan sponsori vaaditaan silloinkin kun henkilö palaa alkuperäiselle kotialueelleen.¹⁶⁵ Lakiin perustumattomina sponsorivaatimukset saattavat muuttua.

Kuitenkin UNHCR:n 25.4.2019 julkaiseman sisäistä pakoa koskevan asiakirjan mukaan entisiltä ISIS-alueilta tai konfliktialueilta kotoisin olevat, etenkin sunniarabit, myös ulkomailta palaavat, tarvitsevat sponsorin päästäkseen kulkemaan seuraaviin lääneihin: Basra, Dhi-Qar, Missan, Muthanna ja Qadissiya. Sponsorin puuttuminen voi johtaa pääsyn estymiseen. Turvallisuustoimijat saattavat tehdä poikkeuksia tähän vaatimukseen, riippuen esimerkiksi henkilön profiilista ja muuttosyistä. Arabit entisiltä ISIS-alueilta tai konfliktialueilta tarvitsevat sponsorin Dohukiin, samoin turkmeenit Nineven läänin Tel Afarista. UNHCR:n mukaan sponsoria ei tarvita Bagdadin, Babylonin, Diyalan, Erbilin, Kerbalan, Kirkukin, Najafin, Suleymanian ja Wasitin lääneihin kulkemiseen.¹⁶⁶ Virallisen asuinpaikan saamiseksi, etenkin entisiltä ISIS- tai konfliktialueelta muuttavan ja etenkin sunniarabin, mukaan lukien ulkomailta palaavat, tulee

¹⁵⁸ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

¹⁵⁹ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

¹⁶⁰ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

¹⁶¹ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

¹⁶² Paikallisen järjestön (B) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹⁶³ UNHCR 25.4.2019, s. 3.

¹⁶⁴ Paikallisen järjestön (B) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹⁶⁵ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

¹⁶⁶ UNHCR 25.4.2019, s. 1–2.

kuitenkin hankkia sponsori seuraavasti: Muutettaessa entisiltä ISIS- tai konfliktialueilta seuraaviin lääneihin: Bagdad, Dohuk, Diyala Khanaqinia lukuun ottamatta, Babylon, Basra, Dhi-Qar, Kerbala, Missan, Muthanna, Najaf, Qadissiya ja Wasit. Lisäksi Tel Afarista kotoisin olevat turkmeenit tarvitsevat sponsorin Dohukin lääniin. Kirkukin kaupunkiin ja Erbilin ja Suleymanian lääneihin sponsoria ei tarvita. Kaikille alueille tarvitaan turvallisuusselvitys turvallisuustoimijoilta sekä alueesta riippuen paikallisviranomaisten vahvistus/suosituskirje.¹⁶⁷

3.3. Tarkastuspisteiden läpi kulkeminen ja liikkumisrajoitukset

Pysyviä tarkastuspisteitä on varsinkin pääteiden varsilla läänien rajoilla sekä suuriin kaupunkeihin johtavilla teillä. Lisäksi pysyviä tai väliaikaisia tarkastuspisteitä on kaupunkien sisällä, hallintorakennusten ja muiden julkisten rakennelmien kuten lentokenttien ympäristössä. Lisäksi etenkin entisillä ISIS-alueilla Hashd al-Shaabi on perustanut tarkastuspisteitä pääteiden lisäksi pienemmille teille.¹⁶⁸ Irakin turvallisuusjoukot ovat vähentäneet tarkastuspisteiden määrää vuoden 2018 aikana.¹⁶⁹ ISISin hallussa aiemmin olleiden alueiden ja ns. kiisteltyjen alueiden aluehallintaa käsitellään maahanmuuttoviraston toisessa tiedonhankintamatkaraportissa.

Henkilöllisyystarkistukset tarkastuspisteillä eivät ole systemaattisia ja riippuvat turvallisuustilanteesta. Valtion työntekijöille valtion työntekijäkortti saattaa riittää. Muissa tapauksissa voidaan vaatia useampia dokumentteja, vähintään henkilökorttia ja kansalaisuustodistusta. Läänistä toiseen kuljettaessa voidaan henkilöltä vaatia kirjallista selvitystä matkan syystä. Tällainen voi olla esimerkiksi asiakirja työnantajalta tai sairaalasta, tai asiakirja viranomaiselta, jossa henkilön on tarkoitus asioida. Ilman asiakirjoja liikkuminen on riskialtista. Ilman dokumentteja liikkuminen saattaa olla helpompaa jos henkilö kuuluu samaan etnis-uskonnolliseen ryhmään kuin tarkastuspisteen ylläpitäjät.¹⁷⁰ Eräänä vaikeasti liikkuttavana reittinä mainitaan esimerkiksi Mosulin ja Sinjarin välinen tie, jolla on noin 30 eri tahojen ylläpitämää tarkastuspistettä.¹⁷¹ Etenkin tietyistä entisistä konfliktialueista (engl. "hot provinces") kotoisin olevien tulee aina esittää turvallisuusselvitykset tarkastuspisteillä kysyttäessä.¹⁷²

Human Rights Watchin mukaan tarkastuspisteiden ylläpitäjät vertaavat henkilöiden nimiä tietokantoihinsa, joihin on listattu ISIS-kytköksistä epäiltyjen henkilöiden nimiä. Listojen ylläpito ei perustu läpinäkyviin tai objektiivisiin kriteereihin. Kaikilla militiolla on omat listansa ja tietokantansa. ISIS-kytköksistä epäilty saattaa "kadota" tarkastuspisteellä varoittamatta. Vankiloiden johtajilta saadun tiedon mukaan listoilla olleista henkilöistä vain harvat ovat olleet varsinaisia ISIS-taistelijoita. Listat sisältävät harvoin muuta tietoa kuin henkilön nimen. Koska monilla irakilaisilla on samanlaiset nimet, on heillä vaara joutua pidätetyksi. Listoilla on noin 90 000 henkilön nimet. Irakilaisilla ei ole mahdollisuutta saada selkeää tietoa siitä, miten yksittäisen henkilön nimi päätyy listalle.¹⁷³

Tiedonhankintamatkalla kaksi haastateltua tahoja mainitsi, että heidän tietojensa mukaan tarkastuspisteillä ei vaadita lahjuksia.¹⁷⁴ Kuitenkin Anbarin lääniä koskevassa raportissa (2/2018) mainitaan, että leireiltä saatujen tietojen mukaan kotialueilleen palaavilta on toisinaan vaadittu

¹⁶⁷ UNHCR 25.4.2019, s. 2–3.

¹⁶⁸ Chatelard, G. Julkaisussa EASO 2019, s. 19–20.

¹⁶⁹ USDOS 2019, s. 33.

¹⁷⁰ Chatelard, G. Julkaisussa EASO 2019, s. 19.

¹⁷¹ Yhdysvaltain konsulaatti Erbilissä, julkaisussa DIS & Landinfo 2018, s. 27.

¹⁷² Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

¹⁷³ HRW / Belkis, Wille. Julkaisussa EASO 2017, s. 13.

¹⁷⁴ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (B) edustaja. Haastattelu 19.2.2019; HHRO:n edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

enimmillään 3 000 dollarin lahjuksia tarkastuspisteillä.¹⁷⁵ Kaupalliselta liikenteeltä voidaan vaatia erilaisia lahjuksia ja epävirallisia veroja.¹⁷⁶

Yhdysvaltain ulkoministeriön vuotta 2018 koskevan ihmisoikeusraportin mukaan laki sallii turvallisuusjoukkojen rajoittavan maan sisäistä liikkumista, asettaa ulkonaliikkumiskieltoja, eristää alueita, suorittaa alueilla tarkastuksia sekä toteuttaa muita tarvittavia turvallisuus- ja sotilaallisia toimenpiteitä vastauksena turvallisuusuhkiin ja iskuihin. On raportoitu, että Irakin turvallisuusjoukot, mukaan lukien Peshmerga ja Hashd al-Shaabi, ovat toimeenpanneet säännöksiä valikoivasti, myös etnosektaarisista syistä, vaalien ”oleskelulupia” (engl. ”residency permits”) rajoittaakseen henkilöiden pääsyä hallinnassaan oleville alueille.¹⁷⁷ Lähteestä ei käynyt tarkemmin selville, että mitä kyseisellä luvalla tarkoitetaan, mutta kyseessä saattaa olla asuinpaikkatodistus. Joidenkin lähteiden mukaan liikkumisrajoituksia on toimeenpantu epätasaisesti riippuen IDP:eiden etnisestä ja uskonnollisesta taustasta. Etenkin sunneilla voi olla vaikeuksia.¹⁷⁸

3.4. Yksinäisten tai perheenpäänä olevien naisten paluu kotialueelle

Kuten edellä on todettu, paluuprosessin alussa tulee henkilöllä olla tietyt henkilöllisyys- asiakirjat. Naisilla saattaa olla hankalampaa hankkia joitakin henkilöllisyysasiakirjoja (kts luku Ajankohtaista irakilaisista henkilöllisyysasiakirjoista).

Paikallisen järjestön mukaan yksinäisten tai perheenpäänä olevien naisten paluuprosessi ei eroa muista paluista jos hänellä on kaikki tarvittavat dokumentit.¹⁷⁹ Järjestön mukaan naisen paluulle ei ole laillista estettä jos hän on vähintään 18-vuotias, ja etenkin jos hänellä on työpaikka, hyvä maine ja tausta.¹⁸⁰ Asunnon vuokraamisessa ei myöskään ole laillista estettä, mutta toisinaan yksinäisillä naisilla voi olla vaikeuksia vuokrata asuntoa koska jotkut katsovat sen epäsopivaksi.¹⁸¹ Irakin siirtolaisuusministeriön edustajan mukaan naisille paluu on jopa helpompaa kuin miehille koska irakilaiset pitävät naisia haavoittuvina ja siksi heistä pidetään huolta.¹⁸²

YK:n alaisen viraston mukaan jotkut kotialueelleen palanneet naiset, mukaan lukien naisjohtoiset taloudet, ovat joutuneet lähtemään pakoon toistamiseen turvallisuusongelmien vuoksi. Heidän talojensa seiniin on kirjoitettu uhkauksia ja heitä kohtaan on hyökätty. Heidän lapsensa ovat stigmatisoituneet yhteisön silmissä ja heitä on kohdeltu kaltoin.¹⁸³

Naisjohtoisilla perheillä voi olla suuria vaikeuksia palata kotialueelleen, koska näiden naisten epäillään usein olevan ISIS-leskiä. Näille naisille on asetettu liikkumisrajoituksia eikä heidän usein sallita poistuvan leireistä. Tällaisia leirejä on ainakin Nineven läänissä.¹⁸⁴ ISIS-perheiden naiset ja lapset ovat stigmatisoituneita ja eristettyjä muusta yhteiskunnasta, he altistuvat häirinnälle ja hyväksikäytölle ja heidän voi olla mahdotonta hankkia henkilöllisyysasiakirjoja.¹⁸⁵

¹⁷⁵ NRC & DRC & IRC 2/2018 s. 23.

¹⁷⁶ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (B) edustaja. Haastattelu 19.2.2019; Atlantic Council / Hasan, Harith 7/2018, s. 12–13 [lähde: NRT ”Diyala Closes the Collection Yards in Al-Safra Customs Port”].

¹⁷⁷ USDOS 13.3.2019, s. 33.

¹⁷⁸ IDMC & Landinfo 11/2018, s. 31. Lähde: Social Inquiry, UNHCR and DRC, Population Return Trends, Protection, and Social Dynamics in Northern Ninewa: Assessment for Bashiqqa, Rabbia, Zummar and Wana Subdistricts, 2018.

¹⁷⁹ Paikallisen järjestön (B) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹⁸⁰ Paikallisen järjestön (B) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹⁸¹ Paikallisen järjestön (B) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹⁸² Irakin siirtolaisuusministeriön edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹⁸³ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

¹⁸⁴ NRC julkaisussa DIS & Landinfo 11/2018, s. 29.

¹⁸⁵ NRC & Yhdysvaltain konsulaatti Erbilissä & Kirkuk Now, julkaisussa DIS & Landinfo 11/2018, s. 29.

3.5. Omaisuuden tuhoutuminen ja korvaukset

Irakin hallitus antaa sisäisesti siirtymään joutuneille paluuta tukevan paketin. Haastateltava ei kuvaillut paketin sisältöä. Lisäksi irakilaiset pystyvät periaatteessa hakemaan korvauksia, jos heidän omaisuutensa on tuhoutunut ISIS-konfliktissa. Korvauksia varten tehtävä hakemuslomake on kuitenkin erään haastatellun mukaan hankala täyttää. Monilta ihmisiltä puuttuu rahaa ryhtyä rakentamaan uudelleen.¹⁸⁶ Osa maan sisäisesti siirtyneistä ei halua palata kotialueelleen. Yhtenä syynä on oman kodin tuhoutuminen.¹⁸⁷

Haastatellun paikallisen järjestön edustajan mukaan missään kiistellyillä alueilla ei ole vielä maksettu kompensatioita tuhoutuneesta omaisuudesta. Esimerkiksi noin 13 000–15 000 kristityn talot ovat osin tai kokonaan tuhoutuneet Nineven läänin Hamdaniyan seudulla. Nämä kristityt eivät voi palata kotialueelleen vaan pysyvät Ankawassa Erbilin läänissä. Alueen ollessa kiistely, ei kukaan pysty takaamaan, että tilanne muuttuu paremmaksi ja pysyy rauhallisena. Näin ollen investointihalukkuutta alueelle ei ole.¹⁸⁸

Joillakin alueilla on tapahtunut kotitalojen laittomia valtauksia.¹⁸⁹ Anbarin sunniarabien mainitaan joutuvan läpikäyvän tietynlaisen prosessin saadakseen oman talonsa takaisin haltuunsa. Haastateltu ei kuvaillut prosessia tarkemmin.¹⁹⁰

3.6. Miinat ja räjähteet

Haastatellun kansalaisjärjestön mukaan noin 22 % maan sisäisesti siirtyneistä katsoo, että he eivät voi palata kotialueelle miinojen ja räjähteiden pelossa.¹⁹¹ ISIS ansoitti lähes kaikki sen hallinnassa olleet rakennukset ennen vetäytymistään. Haastatellun järjestön mukaan Irakissa ei ole aiemmin koettu näin laajamittaista ansa- ja miinaongelmaa. Irakissa puhdistetaan vielä lisäksi Irakin-Iranin sodan aikana 1980-luvulla asetettuja miinoja. Kaikkia alueilta ei ole vielä päästy kartoittamaan, joten ongelman laajuus ei ole täsmällisesti tiedossa. ISISin solut asettavat improvisoituja räjähteitä (IED) edelleen, miinoja ei aseteta samassa laajuudessa kuin aiemmin.¹⁹² Vallanvaihdos osissa ns. kiistelyjä alueita vuoden 2017 lopulla hidasti miinanraivausta. Miinanraivausta tekevistä seitsemästä kansainvälisestä toimijasta viisi oli rekisteröityneenä Kurdistanin alueen Erbiliin ja vain kaksi Bagdadiin. Alueiden siirryttyä Irakin keskushallinnon alaisuuteen, Erbiliin rekisteröityjen järjestöjen työ keskeytyi joiksikin kuukausiksi, koska niiden tuli hakea uusi lupa Bagdadista. Osa järjestöistä odottaa lupaa edelleen. Hashd al-Shaabin joukot tekevät jonkin verran epävirallista miinanraivausta.¹⁹³

¹⁸⁶ Kansainvälisessä organisaatiossa (C) Irakissa työskennellyt henkilö. Haastattelu 18.2.2019.

¹⁸⁷ Paikallisen järjestön (B) edustaja. edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹⁸⁸ HHRO:n edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

¹⁸⁹ IOM & Social Inquiry & The Returns Working Group 9/2018, s. 13; IOM & Social Inquiry & The Returns Working Group 1/2019, s. 9.

¹⁹⁰ Kansainvälisen organisaation (D) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹⁹¹ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (B) edustaja. Haastattelu 19.2.2019.

¹⁹² Kansainvälisen kansalaisjärjestön (B) edustaja. Haastattelu 19.2.2019.

¹⁹³ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (B) edustaja. Haastattelu 19.2.2019.

4. Alueet, joille paluut ovat estyneet

4.1. Yleistä paluiden estymisestä

Useiden haastateltujen mukaan työpaikkojen / elannon puuttuminen oli yksi syistä olla palaamatta kotialueelle.¹⁹⁴ Puuttuvat toimeentulomahdollisuudet, infrastruktuuri ja palvelut voivat myös johtaa jo palaneen henkilön pakenemiseen uudelleen.¹⁹⁵ Tässä raportissa käsitellään kuitenkin paluun estymistä lähinnä palaamaan pyrkivän henkilön profiiliin tai paikallisten toimijoiden vuoksi.

Haastatelluilta tahoilta ei löytynyt tietoa tilastoja tai tietokantoja alueista, joille IDP:t eivät voi palata. Paikallisen järjestön edustaja arveli, että poliisilla saattaisi olla tietoa, mutta poliisi ei jakaisi sitä. Haastatellun arvion mukaan tilastoja estetyistä paluista saattaa olla saatavilla siirtolaisuusministeriön tai YK:n internetsivuilla. Paluu muista lääneistä konfliktista kärsineisiin lääneihin ei ole helppoa jollei henkilö pysty hankkimaan vaadittavia dokumentteja.¹⁹⁶

Tässä raportin osiossa käydään läpi vain tiedonhankintamatkalla saatuja tietoja. Tähän osioon ei ole sisällytetty esimerkiksi IOM:n Displacement Tracking Matrixin¹⁹⁷ tietoja tai muita IOM:n tai muiden organisaatioiden tietoja paluista tai niiden estymisestä. Huhtikuussa 2019 IOM on julkaissut IDP:eiden kotialueiden profiileja koskevan analyysin.¹⁹⁸

4.2. Nineven lääni

Mosulin jälleenrakennus on odotettua hitaampaa. Tarpeet ovat paljon suuremmat kuin saatu rahoitus erityisesti tuhoutuneiden rakennusten ja asuinalueiden korjaamiseksi.¹⁹⁹ Ihmiset eivät tällä hetkellä palaa Länsi-Mosuliin²⁰⁰, koska alue ei ole asuinkelpoinen.²⁰¹ Jotkut palanneet ovat lähteneet uudelleen pakoon. Länsi-Mosulissa on käynnissä demografinen muutos. Shiialaiset säätiöt (engl. endowments) hankkivat alueelta omaisuutta, maita ja moskeijoita.²⁰² Itä-Mosuliin palaaminen etenkin Erbilistä on suhteellisen helppoa. Luvat paluuseen voi saada 24–48 tunnissa jos henkilöllä on sukulaisia Mosulissa.²⁰³

Kahden haastatellun mukaan jotkut ISISiin liittyneistä sunniturkmeeneista ovat kotoisin Tel Afarista.²⁰⁴ Tällä hetkellä alueella ei ole luottamusta ihmisten välillä ja turvallisuustarkastuksia tehdään. Haastatellun mukaan vain noin puolet Tel Afarista lähteneistä on palannut. Syyrian rajan läheisyys ja heikko rajakontrolli mahdollistavat terroristien tulon Syyrian puolelta Tel Afariin.²⁰⁵ Tel Afarista lähteneet shiaturkmeenit ovat asettuneet Karbalaan, Najafiin, Babyloniin ja muille shiialueille eivätkä useimmat heistä halua palata takaisin Tel Afariin ISISin ja uudelleen pakoon lähtemisen pelossa. Shiaturkmeenit Tel Afarissa ovat ahtaalla sunniarabien ja kurdien

¹⁹⁴ Kansainvälisen organisaation (E) edustaja. Haastattelu 17.2.2019; Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

¹⁹⁵ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

¹⁹⁶ Paikallisen järjestön (B) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

¹⁹⁷ <http://iraqdtm.iom.int/Downloads.aspx>

¹⁹⁸ IOM 18.4.2019.

¹⁹⁹ Kansainvälisen organisaation (E) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

²⁰⁰ Länsi-Mosuliin viitattaessa voidaan käyttää termiä "Mosulin oikea puoli" (engl. the right side of Mosul). Esim. Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁰¹ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019; Paikallisen järjestön (A) edustaja. Haastattelu 21.2.2019. Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019.

²⁰² Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019; Al-Monitor / Zeed, Adnan Abu 11.2.2019.

²⁰³ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁰⁴ HHRO:n edustaja. Haastattelu 18.2.2019; Kansainvälisen organisaation (D) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

²⁰⁵ HHRO:n edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

keskuudessa.²⁰⁶ Paikallisen järjestön mukaan turvallisuusvälikohtaukset estävät paluun Tel Afariin.²⁰⁷

Paikallisen järjestön edustajan mukaan Hamdaniyasta paenneet kristityt ovat asettuneet KRG:n alueelle Ankawaan ja Dohukiin. Hamdaniyaan paluun estää työpaikkojen puute, epävarmuus tulevaisuuden turvallisuustilanteesta, omaisuuden tuhoutuminen ja siihen liittyvän kompensaation puuttuminen. Alueella vedensaanti vaihtelee päivittäin ja vesi on likaista. Sähköä on saatavissa maksimissaan 12 tuntia vuorokaudessa ja asukkaat joutuvat turvautumaan generaattoreihin. Lisäksi alueella on maakiistoja kristittyjen ja shabakien välillä. Kristityt katsovat että shabakit pyrkivät alueella demografiseen muutokseen yhteistyössä Hashd al-Shaabin kanssa. Alueen kristityt, mandealaiset ja jesidit pelkäävät olemassaolonsa alueella hiipuvan kokonaan väestömuutosten johdosta.²⁰⁸

Usean haastatellun mukaan Sinjarissa ei ole ”mitään”, kuten ei toimeentulomahdollisuuksia²⁰⁹ tai kunnossa olevia (julkisia) rakennuksia, juoksevaa vettä, valtion virastoja, kouluja tai terveydenhuoltoa²¹⁰. Lisäksi miinojen ja räjähteiden pelko²¹¹ ja heikko turvallisuustilanne²¹² estävät paluun. On epätodennäköistä, että jesidit palaisivat alueelle, koska alueella ei ole yksimielisyyttä paikallisesta hallinnosta.²¹³

Sinjarin eteläpuolella sekä Nineven ja Anbarin läänien välisellä aavikkoalueella on eräänlainen turvallisuusjoukkojen ja ISISin välinen etulinja.²¹⁴

Paikallisen järjestön mukaan eri toimijoilla Irakissa on kullakin omat ohjeistuksensa. Järjestö mainitsi seuraavat tahot: Kansainväliset joukot, Turkin asevoimat, useat irakilaiset joukot, Turkin kurdien järjestö PKK, Irakin kurdien Peshmerga, Hashd al-Shaabi sekä paikalliset heimomilitiat.²¹⁵

Qayaran alueen, etenkin sen pohjoispuolen, mainittiin olevan räjähdysherkkä alue. Haastateltavat eivät kuvanneet alueen tilannetta tarkemmin.²¹⁶

Nineven läänissä, etenkin sen itäosissa, on maatalousalueita, joilla on laajoja miinakenttiä. Niiden raivaaminen vie paljon aikaa.²¹⁷ Läänissä toimii useita miinanraivausta tekeviä järjestöjä.²¹⁸

4.3. Anbarin lääni

Kansainvälisessä organisaatiossa Irakissa työskennelleen henkilön mukaan Anbarin lääniin ei voi palata lainkaan Irakin luokitellessa sen ”sotatoimialueeksi”.²¹⁹ Muiden haastattelujen perusteella ongelmallinen on etenkin läänin länsiossa. ISISin solut estävät miinanraivauksen joillakin alueilla kuten Anbarin läänin länsiosissa Rawassa, al-Qaimissa ja Rutbassa.²²⁰ Erään haastatellun

²⁰⁶ Kansainvälisen organisaation (D) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

²⁰⁷ Paikallisen järjestön (A) edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

²⁰⁸ HHRO:n edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁰⁹ Kansainvälisen organisaation (B) edustaja. Haastattelu 18.2.2019; Kansainvälisen kansalaisjärjestön (B) edustaja. Haastattelu 19.2.2019.

²¹⁰ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (B) edustaja. 19.2.2019.

²¹¹ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (B) edustaja. 19.2.2019.

²¹² Kansainvälisen organisaation (E) edustaja. Haastattelu 17.2.2019. Paikallisen järjestön (A) edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

²¹³ Kansainvälisen organisaation (E) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

²¹⁴ Kansainvälisen organisaation (D) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

²¹⁵ Paikallisen järjestön (A) edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

²¹⁶ HHRO:n edustaja. Haastattelu 18.2.2019; Kansainvälisen yrityksen edustaja. Haastattelu 20.2.2019.

²¹⁷ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (B) edustaja. 19.2.2019.

²¹⁸ Monitor 16.11.2018.

²¹⁹ Kansainvälisessä organisaatiossa (C) Irakissa työskennellyt henkilö. Haastattelu 18.2.2019.

²²⁰ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (B) edustaja. Haastattelu 19.2.2019.

mukaan ISISin pelon vuoksi maan sisäisesti siirtyneet eivät ole halukkaita palaamaan Anbarin läänin länsiosaan.²²¹ Kansainvälisen yrityksen mukaan Irakin ja Syyrian välinen raja Länsi-Anbarissa on ”nimellinen”.²²² Haastateltava ilmeisesti tarkoitti sitä, että rajan yli liikkuminen on helppoa.

Al-Qaimin lähellä sijaitsevaan Akashatin kylään eivät asukkaat pääse palaamaan. Alueella on suuri fosfaatin käsittelylaitos, joka tarjosi työtä tuhansille ihmisille. Akashatin fosfaattivarannot ovat vuoden 2011 amerikkalaistutkimuksen mukaan 9 % globaaleista varannoista. Tuotantolaitos on tuhoutunut ja purettu. Muista lääneistä tulleet Hashd al-Shaabin jäsenet perheineen hallitsevat kylää. Tälle vuodelle ei ole budjetoitu tuotantolaitoksen korjausta eikä kylän alkuperäisten asukkaiden kohtalosta ole neuvoteltu.²²³

Paluuhalukkuutta Itä-Anbariin on enemmän kuin joillekin muille alueille ja esimerkiksi Ramadissa palvelut toimivat tai niitä käynnistellään. Esimerkiksi Ramadin suurin, tuhoutunut sairaala on tällä hetkellä osin käytössä.²²⁴ Paikallisen järjestön mukaan Ramadi on kuitenkin edelleen raunioina eikä tilanne ole stabiili.²²⁵ Kansainvälisen kansalaisjärjestön mukaan paluu joillekin alueille huonekalujen ja muun omaisuuden kanssa on vaikeaa. Paluuta omaisuuden kanssa Ramadiin edeltää noin kaksi kuukautta kestävä byrokraatia. Asiakirjat tulee esittää kaikilla tarkastuspisteillä matkalla Ramadiin.²²⁶

Valtio on ainakin helmikuussa 2019 toteuttanut pakotettuja paluita Itä-Anbariin. Palanneet ovat ilmeisesti päätyneet paikalliselle pakolaisleirille.²²⁷ Fallujaan paluut onnistuvat tällä hetkellä. Fallujan koillispuolelle Al-Garmaan IDP:t pääsivät, mutta eivät uskalla palata sinne jos he eivät läpäise turvallisuusselvityksiä tai yleisellä tasolla pelkäävät aluetta hallinnoivaa Hashd al-Shaabin ryhmiä.²²⁸

Paluun esteenä saattaa olla henkilön samanlainen nimi kuin ISIS-kytköksistä epäillyllä. Tämän mainitaan olevan ongelma etenkin Anbarin ja Salah al-Dinin lääneissä.²²⁹

4.4. Salah al-Dinin lääni

Kansainvälisen kansalaisjärjestön mukaan Al-Juburi -heimoon kuuluva Salah al-Dinin lääninneuvoston jäsen on ilmoittanut medialle, että noin 80 000 henkilön paluu on estynyt Hashd al-Shaabin hallinnassa oleviin lukuisiin eri kyliin ja kaupunkeihin sovittelujen kariuduttua. Hänen mukaansa Hashd al-Shaabi on ilmoittanut, että alueet eivät ole asumiseen soveltuvia, ne ovat tuhoutuneita tai alueilla on räjähteitä. Al-Juburin mukaan Hashd al-Shaabin edustajat toistavat, että ne aikovat vetäytyä alueilta vasta sitten kun saavat siihen käskyn.²³⁰ Kotialueilleen palanneet ovat joutuneet pakenemaan uudelleen joiltakin alueilta. Haastatellun mukaan näin on tapahtunut esimerkiksi Tikritin piirikunnan kylissä ja muuallakin läänissä.²³¹

Yhden haastatellun mukaan Baijin kaupunkiin ei pääse tuskin kukaan palaamaan. Vain kaksi asuin aluetta, Askari ja Asri ovat avoimena paluille. Muu kaupunki on tuhoutunut. Hashd al-Shaabi kontrolloi aluetta. Tuhoutunut öljynjalostamo on purettu ja osapuolet syyttävät toisiaan jalostamon

²²¹ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (B) edustaja. Haastattelu 19.2.2019.

²²² Kansainvälinen yritys. Haastattelu 20.2.2019.

²²³ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²²⁴ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (B) edustaja. Haastattelu 19.2.2019.

²²⁵ Paikallisen järjestön (A) edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

²²⁶ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²²⁷ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (B) edustaja. Haastattelu 19.2.2019.

²²⁸ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²²⁹ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

²³⁰ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²³¹ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

menetyksestä. Lähitulevaisuudessa ei ole suunnitelmissa rakentaa öljynjalostamoita uudelleen.²³² Baijin piirikunnassa sijaitsevasta Siniyasta mainitaan, että se ei ole valmis paluusiin.²³³ Kansainvälisen yrityksen edustaja kuvailee Baijin tilannetta tulenaraksi.²³⁴

Yhden haastatellun mukaan Amerlin kaupunkia ympäröiviin yli 17 sunniarabikylään eivät palaajat ole tervetulleita koska heitä epäillään yhteistyöstä ISISin kanssa konfliktin aikaan tapahtuneessa hyökkäyksessä Amerliin.²³⁵

Useiden lähteiden mukaan Tooziin ei ole helppo palata.²³⁶ Alue on kiistelty ja alueella on useita keskenään taistelevia ryhmiä.²³⁷ Yhtenä esimerkkinä infrastruktuurin täydellisestä tuhoutumisesta paluun esteenä mainitaan Tuz Khurmatun läheiset sunniarabialueet.²³⁸ Tuz Khurmatun piirikunnassa mainitaan olevan ISISin soluja. Alueella on myös jännitteitä eri ryhmien välillä.²³⁹ ISIS oli loppuvuonna 2018 aktiivinen myös Tikritin ja Kirkukin välisellä tiellä Salah al-Dinin läänin alueella.²⁴⁰

Eräs haastateltava mainitsi, että Al Rafatista kotoisin olevia IDP:itä on estetty palaamasta kotialueelleen. Nämä henkilöt ovat jumissa vain kymmenen kilometrin päässä kotoaan Baladin rautatieasemalla. Paikalliset heimojohtajat vaativat 500 000 dinaarin verirahoja paluun ehtona.²⁴¹

Erään haastatellun mukaan Samarrassa on samanlainen tilanne kuin Länsi-Mosulissa, jossa on käynnissä demografinen muutos. Shiialaiset säätiöt (engl. endowments) hankkivat alueelta omaisuutta, maita ja moskeijoita.²⁴²

Paikallisen järjestön mukaan Suleiman Begin tilanne ei ole vakaa eikä alueelle palaajilla ole tosiasiallisia mahdollisuuksia elää alueella. Haastateltu ei eritellyt alueen tilannetta tarkemmin.²⁴³

Paluun esteenä saattaa olla henkilön samanlainen nimi kuin ISIS-kytköksistä epäilyllä. Tämän mainitaan olevan ongelma etenkin Salah al-Dinin ja Anbarin lääneissä.²⁴⁴

4.5. Diyalan lääni

Kahden haastateltavan mukaan Diyalan läänin turvallisuustilannetta monimutkaistaa Iranin rajan läheisyys.²⁴⁵ Lääni on tavaroiden ja matkustajien kulkureitillä Iranin ja Irakin välillä.²⁴⁶ Erään haastatellun mukaan ”Kirkukin tapaisia paikkoja on myös Diyalan läänissä”, viitaten ilmeisesti maa/aluehallintakiistoihin.²⁴⁷ Diyalan lääni on vuoristoinen ja alueen topografia mahdollistaakin esimerkiksi ISISin solujen iskuksi.²⁴⁸ Hamrinin vuoristoalueella on eräänlainen turvallisuusjoukkojen

²³² Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²³³ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²³⁴ Kansainvälisen yrityksen edustaja. Haastattelu 20.2.2019.

²³⁵ Kansainvälisen organisaation (B) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²³⁶ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019; Kansainvälisen organisaation (B) edustaja. Haastattelu 18.2.2019; YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

²³⁷ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²³⁸ Kansainvälisen organisaation (B) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²³⁹ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

²⁴⁰ Kansainvälisen organisaation (D) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

²⁴¹ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

²⁴² Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁴³ Paikallisen järjestön (A) edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

²⁴⁴ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

²⁴⁵ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019; Kansainvälisen organisaation (D) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

²⁴⁶ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁴⁷ Kansainvälisen organisaation (D) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

²⁴⁸ Irak-asiantuntija. Maahanmuuttoviraston tutkijoiden keskustelu Irak-asiantuntijan kanssa. Ankara, Turkki. 10/2018.

ja ISISin solun välinen etulinja.²⁴⁹ Läänin hallinta on jakautunut noin puoliksi turvallisuustoimijoista koostuvan Diyalan operaatiokeskuksen ja Hashd al-Shaabiin kuuluvan Badrin organisaation kesken. Badrin organisaation sanotaan olevan alueella todellinen päätöksentekijä.²⁵⁰ Erään haastatellun mukaan Diyalan lääni on hyvin vaikea ja haasteellinen, maaseutumainen alue, jossa on paljon erilaisia maaseutuyhteisöjä. Diyalan lääni tarvitsisikin erityishuomiota.²⁵¹

Tiedonhankintamatkalla haastateltu mainitsi ongelmallisina alueina etenkin Khanaqinin piirikunnan, jossa on ”heimo-ongelmia”. Hän mainitsi erikseen piirikunnissa sijaitsevat Saadiyan ja Jalawlan. Näillä alueilla väestökoostumus on moninainen ja alueilla on jännitteitä. Khanaqinin piirikunnan IDP:t eivät ole tervetulleita palaamaan Jalawlaan tai Saadiyaan.²⁵² Nämä alueet olivat aiemmin kurdien Peshmergan hallinnassa. Tällä hetkellä ne ovat Hashd al-Shaabin hallinnassa. KRG:n alueella IDP:inä olevat asukkaat eivät halua palata jolleivät saa alueelle Peshmergaa takaamaan palaajien turvallisuutta. Asiasta ei ole sovittu eikä neuvoteltu.²⁵³ Khanaqinissa mainitaankin olevan ristiriitoja Irakin keskushallinnon ja KRG:n välillä.²⁵⁴ Khanaqiniin, viitaten ilmeisesti Khanaqinin kaupunkiin, voi erään haastateltavan mukaan palata.²⁵⁵

Haastatellun kansalaisjärjestön mukaan Khalisin ja Muqyadiyan piirikunnissa on liikkumisrajoituksia.²⁵⁶ Toisen haastatellun mukaan Muqyadiyaan ei pääse palaamaan. Henkilöitä on häädetty alueella koska aseistetut ryhmät hallinnoivat aluetta.²⁵⁷

4.6. Babylonin lääni

Babylonin lääniin IDP:t eivät juuri palaa.²⁵⁸ Etenkin Jurf al-Sakhar on vaarallinen ja sen sijainti Bagdadin ja Kerbalan välisellä shiiojen pyhiinvaellusreitillä on sensitiivinen. Jurf al-Sakharista kotoisin olevat IDP:t asuvat edelleen leireillä eikä Hashd al-Shaabi päästä heitä palaamaan koteihinsa. Alue on militioiden, pääasiassa Kataib Hezbollahin hallinnassa.²⁵⁹ Useat eri tahot mainitsivat, että Jurf al-Sakhariin ei pääse palaamaan.²⁶⁰ Babylonin läänin ne poliitikot, jotka ovat vaatineet paluumahdollisuutta Jurf al-Sakhariin, ovat joutuneet oikeudessa syytetyiksi.²⁶¹

4.7. Kirkukin lääni

Kansainvälisen yrityksen edustaja kuvailee Hawijan tilannetta tulenaraksi.²⁶² Kansainvälisen kansalaisjärjestön mukaan Hawijaan ei ole helppo palata, koska alue on kiistelty ja koska alueella on useiden ryhmien välisiä taisteluja.²⁶³ Paikallisen järjestön mukaan Hawijan tilanne ei ole vakaa eikä alueelle palaajilla ole tosiasiallisia mahdollisuuksia elää alueella.²⁶⁴ Irakin

²⁴⁹ Kansainvälisen organisaation (D) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

²⁵⁰ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁵¹ Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019.

²⁵² YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

²⁵³ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁵⁴ Kansainvälisen organisaation (D) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

²⁵⁵ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁵⁶ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (B) edustaja. Haastattelu 19.2.2019.

²⁵⁷ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁵⁸ Kansainvälisessä organisaatiossa (C) Irakissa työskennellyt henkilö. Haastattelu 18.2.2019.

²⁵⁹ Kansainvälisen organisaation (B) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁶⁰ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019; Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019. Kansainvälisen yrityksen edustaja. Haastattelu 20.2.2019; Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019.

²⁶¹ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁶² Kansainvälisen yrityksen edustaja. Haastattelu 20.2.2019.

²⁶³ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁶⁴ Paikallisen järjestön (A) edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

turvallisuusjoukkojen ja ISISin solujen välillä on eräänlainen etulinja Kirkukin ja Hawijan vuoristoalueilla.²⁶⁵

Kansainvälisen kansalaisjärjestön edustaja huomautti, että Kirkukin läänissä on useita toimijoita: Kurdeja, kurdien Peshmerga, arabiheimoja, Hashd al-Shaabi ja keskushallituksen toimijoita. Kaikki haluavat saada osansa läänistä. On hyvin vaikea tietää, ketkä tosiasiallisesti hoitavat eri tehtäviä Kirkukissa. Hänen mukaansa Qayaran, Hawijan ja Tuz Khurmatun ongelmat heijastuvat Kirkukin läänin alueilla.²⁶⁶

5. ISIS-kytköksistä epäillyt ja heidän perheenjäsenensä; rikoksiin syyllistyneet

Useat haastatellut mainitsivat eräänä paluun esteenä epäilyn henkilön ISIS-kytköksistä.²⁶⁷ Tällaisten henkilöiden voidaan epäillä syyllistyneen tappamisiin, kiduttamiseen, sieppauksiin ja rakennusten tuhoamiseen.²⁶⁸ Irakin sisällä tai ulkomaille pakeni henkilöitä konfliktin eri vaiheissa. Erään haastatellun mukaan erityinen huoli on henkilöistä, jotka pakenivat ISISiä vasta alueiden takaisinvaltauksen aikana turvallisuusjoukkojen saapuessa. Oletuksena voi tällaisessa tapauksessa olla, että henkilön on täytynyt olla kytköksissä ISISiin.²⁶⁹

Heimoilla on vaikutusvaltaa ja ne nojaavat tapaoikeuteen. Heimot saattavat taivutella yhteisön sallimaan jonkin henkilön tai perheen paluun kotialueelle. Tätä ei tapahdu kaikilla alueilla. Paluumahdollisuus ei koske epäiltyjä henkilöitä itseään. ISISin jäsen, joka on syyllistynyt vakaviin rikoksiin, ei voi kahden haastatellun tahon mukaan palata koskaan.²⁷⁰

ISIS-kytköksistä epäillyn henkilön lisäksi yleensä hänen perheensä ei pysty palaamaan kotialueelle. Jotkut perheet ovat todenneet, että he eivät pystyneet estämään perheenjäsentään liittymästä ISISiin. Siitä huolimatta kollektiivinen rankaisu on edelleen käytössä ja se vaikuttaa koko perheeseen.²⁷¹ Siirtolaisuusministeriön edustajan mukaan tämä ongelma on iso mutta se on alkanut pienenemään ja koko perheen sijasta ainoastaan ISIS-kytköksistä epäillyn paluu estetään.²⁷²

Kansainvälisen kansalaisjärjestön mukaan ISIS-kytköksistä epäillyn perheenjäseniä pyydetään toisinaan "kieltämään poikansa" kotialueelle paluun ehtona. Viranomaiset tai muut tahot voivat kutsua tätä toimea "ratkaisuksi". Jotkut perheet ovat kieltäneet poikansa, jotkut taas eivät. Jotkut omaiset saattavat todeta, etteivät pysty kieltämään kuollutta poikaansa. Nämä perheet jäävät IDP-leirille. Haastatellun mukaan perheet todennäköisesti ymmärtävät minkälainen tilanne heillä kotialueelle palatessa olisi. Haastatellun mukaan kotialueelle pyrkivät pääasiassa ymmärtävät tilanteensa eivätkä aloita paluuprosessia jos mahdollisuudet ovat huonot. Perheenjäsenet ottavat huomioon poikansa, veljensä tai aviomiehensä ISIS-kytkökset. Mukhtarit tai heimojohtajat eivät voi taata heidän turvallisuuttaan, eivätkä puolla heidän paluutaan. Paluun jälkeen he voisivat joutua uhrin perheen surmaamiksi. Joiltakin kytköksistä epäiltyjen perheenjäseniltä puuttuu henkilöllisyysasiakirjoja, esimerkiksi perheenjäsenen kuolintodistuksen puuttuminen on iso ongelma. Niillä naisilla, joiden aviomies on kadoksissa, voi olla vaikeuksia saada uusia

²⁶⁵ Kansainvälisen organisaation (D) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

²⁶⁶ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁶⁷ Paikallisen järjestön (B) edustaja. Haastattelu 17.2.2019; Kansainvälisen organisaation (E) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

²⁶⁸ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁶⁹ Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019.

²⁷⁰ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019; Paikallisen järjestön (C) edustaja. Haastattelu 19.2.2019.

²⁷¹ Kansainvälisen organisaation (E) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

²⁷² Irakin siirtolaisuusministeriön edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

henkilökortteja. Tuhansia tällaisten perheiden lapsia on jäänyt vaille henkilökorttia.²⁷³ Jotkut ISISiin kytköksissä olleet perheet katsovat itse, että heidän on parempi pysytellä IDP-leireillä kuin pyrkiä palaamaan kotiin.²⁷⁴ Leireillä on tuhansia ihmisiä, jotka eivät ole pystyneet läpäisemään vaadittavia turvallisuusselvityksiä.²⁷⁵

YK:n alaisen viraston mukaan paluun esteenä saattaa olla henkilön samanlainen nimi kuin ISIS-kytköksistä epäillyllä. Haastateltu mainitsee tämän olevan ongelma etenkin Anbarin ja Salah al-Dinin lääneissä.²⁷⁶ Toinen taho mainitsee ongelman koskevan etenkin Anbaria.²⁷⁷ Samanlainen nimi on johtanut kuukausia kestäneisiin pidätyksiin ja huomattavien rahasummien maksamiseen vapautuksen ehtona.²⁷⁸ Tällaisella henkilöllä ei ole olemassa keinoa ”puhdistaa” nimeään (”no recourse procedure to clean your name”). Tällaiset tapaukset ovat lakimiehille vaikeita hoidettavia²⁷⁹ ja eivätkä monet lakimiehet enää uskalla hoitaa tällaisten henkilöiden asioita. Oikeuslaitos on alkanut viime aikoina tekemään uusia toimenpiteitä, joilla henkilöitä identifioidaan huolellisemmin.²⁸⁰

Toisinaan henkilöä voidaan syyttää kytköksistä väärin perustein esimerkiksi koska hänen omaisuuttaan tai maitaan halutaan anastaa tai vanhan maakiistan tai henkilökohtaisen riidan vuoksi.²⁸¹

Kansainvälisen yrityksen mukaan terrorisminvastaista lakia sovelletaan väljästi, ja ”kuka tahansa” voidaan pidättää sen perusteella.²⁸² Vuoden 2014 jälkeen noin 20 000 henkilöä on pidätetty ja 3 000 henkilöä on tuomittu kuolemaan. Oikeudenkäynnit ovat kestäneet vain noin 10–15 minuuttia ja pidätettyjä on kidutettu. Tuomiot ovat vaihdelleet. Tuomitut ovat saaneet kuolemanrangaistuksia tai 20 vuoden pituisia vankeustuomioita ISIS-kytköksistä. Yhden haastatellun tahon mukaan 90 % syytetyistä on kertonut, että he ovat toimineet alemman tason tehtävissä kuten talonmiehinä ja 97 % on sanonut, että he toimivat vapaaehtoisesti, ja jotkut ovat kertoneet toimineensa pakotetusti. Usein syytettyjen lakimies on nimetty viimeisenä päivänä eikä heillä ollut pääsyä tapaamaan asiakastaan.²⁸³

Paikallisen järjestön edustajan mukaan henkilö ei välttämättä voi palata kotialueelleen, jos hän on syyllistynyt terroritekoihin tai rikolliseen toimintaan tai hänellä on huono maine. Hänellä voi olla myös kiistoja oman perheensä kanssa. Oma heimo saattaa estää henkilön paluun kotialueelleen. Järjestön mukaan rikoksiin tai terroritoimintaan syyllistynyttä henkilöä pidetään ”laittomana” eikä häneen välttämättä luoteta. Hänelle ei välttämättä myöskään olla valmiita vuokraamaan asuntoa. Järjestön mukaan palaavan henkilön tulee tulla toimeen yhteisönsä kanssa.²⁸⁴

6. Paikalliset jännitteet tai väestömuutokset paluun esteenä

Paluun esteenä voivat olla paikalliset heimojen väliset tai etnisten tai uskonnollisten ryhmien väliset jännitteet. Tiedonhankintamatkalla haastatellut mainitsivat joitakin esimerkkejä. Poliittiset,

²⁷³ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁷⁴ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (B) edustaja. Haastattelu 19.2.2019.

²⁷⁵ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁷⁶ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

²⁷⁷ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁷⁸ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁷⁹ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

²⁸⁰ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁸¹ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁸² Kansainvälisen yrityksen edustaja. Haastattelu 20.2.2019.

²⁸³ Kansainvälisen organisaation (B) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁸⁴ Paikallisen järjestön (B) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

heimoihin tai etnisiin ryhmiin ja turvallisuuteen liittyvät asiat linkittyvät kuitenkin toisiinsa.²⁸⁵ YK:n alaisen viraston mukaan on myös henkilöitä, joiden paluu on estetty mielivaltaisesti.²⁸⁶

Epäluottamusta on monien eri ryhmien välillä. Esimerkiksi sunniarabiryhmillä mainittiin olevan keskinäistä epäluottamusta kaikkialla maassa.²⁸⁷ Anbar on lähes puhtaasti sunniarabien asuttama lääni. Etenkin Anbarissa on sunniarabiryhmiä, jotka liittyivät ISISiin ja toisaalta niitä, jotka pyrkivät taistelemaan sitä vastaan yhdessä turvallisuusjoukkojen kanssa. Alueella monet militioiden ja ISISin väliseksi yhteenotoiksi kuvatut tapahtumat ovat taustaltaan paikallisten heimojen välisiä kiistoja.²⁸⁸

Shiiavoittoinen Hashd al-Shaabi on saanut lisää alueita haltuunsa. Kansainvälisen kansalaisjärjestön edustajan mukaan yleisellä tasolla niillä entisillä ISIS-alueilla, jotka ovat perinteisesti sunnialueita, on käynnissä demografinen muutos. Tätä tapahtuu sekä Diyalan, Salah al-Dinin, Nineven, Anbarin ja Bagdadin lääneissä.²⁸⁹ Kansainvälisen yrityksen mukaan Hashd al-Shaabi on pakottanut sunniarabit pois monin paikoin ja joissakin paikoissa alueen väestörakenne onkin muuttunut.²⁹⁰

Esimerkiksi YK:n humanitaarisen avun koordinoitumiston OCHAN (4/2018) mukaan Tel Afarin monien kylien väestörakenne on muuttunut yksipuolisemmaksi. Monissa kylissä, joissa aiemmin asui monia kansanryhmiä, asuu nyt vain yhden ryhmän edustajia. Usein vähemmistö, joka palaa kylään ensimmäisenä, on ainoa kylässä oleva ryhmä.²⁹¹ Erään haastattelun mukaan useimmat shiiaturkmeenit eivät halua palata takaisin Tel Afariin, jossa he olisivat ahtaalla sunniarabien ja -kurdien keskuudessa.²⁹²

Paikallisen järjestön edustajan mukaan Hamdaniyasta paenneet kristityt eivät halua palata takaisin Nineven lääniin. Alueella on maakiistoja kristittyjen ja shabakien välillä. Kristityt katsovat että shabakit pyrkivät alueella demografiseen muutokseen yhteistyössä Hashd al-Shaabin kanssa. Alueen kristityt, sabean-mandalaiset ja jesidit pelkäävät olemassaolonsa alueella hiipuvan kokonaan väestömuutosten johdosta.²⁹³

Turvallisuuden takaajaksi saatetaan haluta oman kansanryhmän aseelliset joukot. Irakin keskushallinnon joukot ja Hashd al-Shaabi on ottanut ISIS-konfliktin aikana ja loppuvuoden 2017 vallanvaihdoksen yhteydessä haltuunsa aiemmin kurdien Peshmergan hallinnassa olleita alueita. Kansainvälisen kansalaisjärjestön mukaan Diyalan läänin Jalawlasta ja Saadiyasta kotoisin olevat, Irakin Kurdistanin alueelle pakoon lähteneet eivät halua palata kotialueilleen ellei Peshmerga palaa takaamaan heidän suojeluaan.²⁹⁴

²⁸⁵ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (B) edustaja. Haastattelu 19.2.2019.

²⁸⁶ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

²⁸⁷ Kansainvälisen organisaation (B) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁸⁸ Kansainvälisen organisaation (D) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

²⁸⁹ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁹⁰ Kansainvälisen yrityksen edustaja. Haastattelu 20.2.2019.

²⁹¹ OCHA / le Roux, Susan, deputy head of office & Muflahi, Nasr, humanitarian response advisor & WHO Hatahit, Wael & Khan, Fawad, haastattelut 25.4.2018 Erbilissä, julkaisussa DIS & Landinfo 5.11.2018, s. 50, 52.

²⁹² Kansainvälisen organisaation (D) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

²⁹³ HHRO:n edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁹⁴ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

7. Seuraukset henkilöille, jotka eivät voi palata kotialueelleen

Maan sisäisesti siirtyneitä asuu sekä leireillä että leirien ulkopuolella, sekä KRG:n alueella että keskushallinnon alueella. Haastatteluista välittyi sellainen kuva, että seuraukset siitä, että IDP:t eivät voi palata kotialueelleen, vaihtelevat paljon.

Vaikkakin henkilö ei olisi läpäissyt vaadittavia turvallisuusselvityksiä, se ei merkitse, että hän ei voisi läpäistä niitä myöhemmin. Kotialueen tilanne voi myös muuttua. Esimerkiksi jotkut, jotka eivät voineet aiemmin palata Peshmergan kontrolloimille kiistellyille alueille, ovat voineet loppuvuonna 2017 tapahtuneen vallanvaihdoksen jälkeen palata.²⁹⁵ Paikalliset järjestöt pystyvät toisinaan auttamaan turvallisuusselvityksen saamisessa.²⁹⁶

Paikallinen järjestö kuvaili seuraavasti tilannetta, jossa kotialueelta Bagdadiin siirtynyt henkilö ei pääse palaamaan kotialueelleen: Henkilön täytyy aloittaa elämä alusta, hänen tulee vuokrata asunto tai asua sukulaisten tai ystävien luona, hänen pitää löytää työpaikka, hänen tulee löytää uusia ystävyysuhteita ja hän joutuu ostamaan auton ja kaiken muun mitä hän tarvitsee.²⁹⁷ Haastateltu ei tässä vaiheessa selvittänyt, että miten kyseinen henkilö ratkaisisi sponsorivaatimuksiin, asiakirjoihin tai asuinpaikan rekisteröintiin liittyvät ongelmat.

Suurin huoli on leireillä asuvista, jotka eivät ole kyenneet läpäisemään turvallisuusselvitystä tai eivät muista syistä pysty palaamaan. He ovat edelleen leireillä.²⁹⁸ Arviolta jopa miljoona ihmistä ei pysty palaamaan oletetuista ISIS-kytköksistä johtuen.²⁹⁹ Kansainvälisen kansalaisjärjestön mukaan ne maan sisällä siirtymään joutuneet henkilöt, joilla ei ole varmuutta tulevaisuudestaan, ovat alttiita oikeudenloukkauksille kuten ihmiskaupalle. Lisääntyvänä ilmiönä on elinkauppa ja naisten käyttö kaupallisiin seksipalveluihin. Ilman ansaintamahdollisuuksia ihmiset voivat turvautua laittomiin tekoihin. Maan sisäisesti siirtyneinä varttuvat lapset ja nuoret ovat potentiaalinen uhka paitsi Irakille myös muille maille. Tällaiset nuoret voivat tulla muodostamaan ISISiin verrattavissa olevaa uhkaa tulevaisuudessa.³⁰⁰ Monien leirien olosuhteet ovat vaikeat.³⁰¹

Joitakin leirejä on suljettu ja leiriläisiä on siirretty muihin leireihin. Esimerkiksi joulukuussa 2018 Bagdadin länsipuolella sijaitseva Bzeibizin leiri suljettiin. Ne, jotka eivät voineet palata kotialueelleen, siirrettiin muille leireille.³⁰² Jurf al-Sakharista kotoisin olevien sallittiin jäävän epävirallisille leireille ja osa heistä pyrkii rekisteröitymään ja saamaan asuinpaikkakortin uudelta alueelta. Toiset taas jäävät odottamaan toivoen voivansa palata myöhemmin kotiin, vaikkakin haastatellun kansalaisjärjestön edustajan mukaan toiveelle ei ole vahvaa perustaa.³⁰³

8. Ulkomailta palanneiden henkilöiden paluu kotialueelle

Ulkomailta palaavien kohdalla paluuprosessi on pääosin samankaltainen kuin maan sisäisesti siirtyneillä mutta turvallisuusnäkökulmasta siinä on eroja. Irakin viranomaiset haluavat identifioida kaikki palaajat ja heidän täytyy selvittää palaajan henkilöllisyys.³⁰⁴ Palaajan nimi on voitu ulkomailta translitteroida niin, ettei se täsmää Irakin vielä pääosin manuaalisessa muodossa

²⁹⁵ Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019.

²⁹⁶ Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019.

²⁹⁷ Paikallisen järjestön (B) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

²⁹⁸ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

²⁹⁹ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

³⁰⁰ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

³⁰¹ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

³⁰² Iraq-Solidarity / Issa, Philip 12.1.2019 [blogikirjoitus].

³⁰³ Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

³⁰⁴ Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019; Kansainvälisessä organisaatiossa (C) Irakissa työskennellyt henkilö. Haastattelu 18.2.2019.

olevan väestörekisterijärjestelmän nimitietojen kanssa.³⁰⁵ Identifiointia varten vaadittavia asiakirjoja ovat passi, syntymätodistus, henkilökortti ja oleskelulupakortti jos sellainen on.³⁰⁶ Passia ja henkilökorttia voi anoa lähetystössä.³⁰⁷ Viranomaiset haluavat tietää lisäksi palaajan perheyhteyksistä ja muista kontakteista.³⁰⁸ Lentokentällä turvallisuusviranomaiset tarkistavat tietokannoistaan, onko henkilö ”puhdas”. Tehtävät tarkistukset voivat tapauksesta riippuen kestää 20–30 minuuttia, joskus useita päiviä.³⁰⁹ Etenkin ulkomaiden passilla palaavat nuoret aikuiset haastatellaan tiedustelutoimistossa. Epäselväksi jäi, minkä tahon ylläpitämä tämä tiedustelutoimisto on. Jos henkilöllä on kotialueensa asuinpaikkakortti, pääsee hän parhaassa tapauksessa jatkamaan suoraan lentokentältä kotialueelleen. Prosessi voi vaihdella paikasta toiseen. Joillakin alueilla saatetaan vaatia puoltokirjettä tai turvallisuusselvitystä kotialueen paikalliselta turvallisuustoimijalta.³¹⁰

Henkilö voi joutua odottamaan joitakin asiakirjoja kuten edellä mainittua turvallisuusselvitystä ja asuinpaikkakorttia esimerkiksi Bagdadissa ennen kotialueelleen palaamista. Erään haastatellun mukaan tänä aikana henkilö voi asua hotellissa esittämällä henkilökorttinsa, mutta hän ei voi vuokrata asuntoa Bagdadista, koska hänellä ei ole kaupunkiin asuinpaikkakorttia.³¹¹ Erään haastatellun mukaan eri lentokentillä on aina maahan saapujia, joilla on sama nimi kuin ISIS-kytköksistä epäillyillä. Jokaisella läänillä on erillinen epäiltyjen tietokantansa. Tällä hetkellä tietokantoihin pyritään lisäämään informaatiota, kuten ISIS-kytköksistä epäillyn henkilön äidin nimi, jotta henkilöt pystytään paremmin erottelemaan toisistaan.³¹² Erillisistä tietokannoista johtuen lienee mahdollista, että paluuprosesseissa olisi eroja riippuen paluussa käytettävästä lentokentästä.

Ulkomailta palanneiden paluun kotialueelle kerrottiin olevan tavallisesti vähemmän haasteellista kuin IDP:iden, joita voidaan epäillä ISIS-kytköksistä. Ulkomailta palaajien katsotaan olevan matalamman riskin henkilöitä lukuun ottamatta niitä, jotka ovat selkeästi ISISiin kytköksissä.³¹³ Vuonna 2015 Eurooppaan saapuneet eivät useimmiten olleet ennen maasta lähtöään olleet maan sisäisesti siirtyneenä³¹⁴ jolloin useimmilla heistä ei ole IDP-korttia. Irakin näkemys on, että ihmisiä ei pitäisi palauttaa maahan vasten tahtoaan.³¹⁵ Irakissa jopa pelätään sitä, että henkilöitä alettaisiin palauttaa suuria määriä.³¹⁶ Viranomaisten näkökulmasta paluiden ulkomailta tulisi olla organisoituja.³¹⁷

Passi leimataan maahan saapuessa ja sieltä lähtiessä.³¹⁸ Ulkomaiden irakilaiselle myöntämällä matkustusasiakirjalla pääsee käymään maassa, mutta viranomaiset tarkistavat onko henkilö irakilainen. Kansallisten korttien keskusviraston mukaan jotkut maassa vierailevat irakilaiset saattavat käyttää jonkin Euroopan maan myöntämää matkustusasiakirjaa ja matkustaa sillä oleskeluvaltionsa naapurimaahan, josta he voivat jatkaa matkaansa edelleen Irakiin Irakin passilla. Irakin viranomaisten mukaan translitterointieroista johtuen ulkomaiden myöntämiä

³⁰⁵ Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019.

³⁰⁶ Kansainvälisessä organisaatiossa (C) Irakissa työskennellyt henkilö. Haastattelu 18.2.2019.

³⁰⁷ Irakin siirtolaisuusministeriön edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

³⁰⁸ Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019. Kansainvälisessä organisaatiossa (C) Irakissa työskennellyt henkilö. Haastattelu 18.2.2019.

³⁰⁹ Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019.

³¹⁰ Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019.

³¹¹ Paikallisen järjestön (B) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

³¹² Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

³¹³ Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019.

³¹⁴ Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019.

³¹⁵ Kansainvälisessä organisaatiossa (C) Irakissa työskennellyt henkilö. Haastattelu 18.2.2019; Paikallisen järjestön (A) edustaja. Haastattelu 21.2.2019; Irakin siirtolaisuusministeriön edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

³¹⁶ Kansainvälisessä organisaatiossa (C) Irakissa työskennellyt henkilö. Haastattelu 18.2.2019.

³¹⁷ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

³¹⁸ Kansallisten korttien keskusvirasto. (Directorate of National Card Affairs). Haastattelu 19.2.2019.

matkustusasiakirjoja ei aina voi pitää luotettavina.³¹⁹ Tällä hetkellä viisumi on passiin liimattava tarra. Irakin viranomaisten mukaan tulevaisuuden suunnitelmissa olisi elektroninen viisumi.³²⁰

Syyriasta ja Turkista on toteutettu paluita Irakiin. Yhtenä ongelmana paluissa on eri toimijoiden koordinaation puute.³²¹ Jotkut Syyriasta tai Turkista palaajista päätyvät maan sisäisesti siirtyneiksi Irakissa, eli eivät pääse palaamaan kotialueelleen. Esimerkiksi Nineven lääniin palanneita ei ole toimitettu Hamam al-Alilin transileirille, jossa tehdään turvallisuusselvityksiä ja josta olisi organisoituja paluita edelleen kotialueille.³²² Erään Turkista palautetun ryhmän kerrottiin jääneen rajan tuntumaan syyrialaisille tarkoitetulle leirille. Monilla ei ole henkilöllisyysasiakirjoja, jolloin heidän on vaikea todistaa henkilöllisyyttään.³²³

Lähteet

Haastattelut

Anonyymi lähde. Haastattelu 17.2.2019.

HHRO:n (Hammurabi Human Rights Organisation) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

Irak-asiantuntija, lokakuu 2018, Maahanmuuttoviraston tutkijoiden käymä keskustelu. Ankara, Turkki.

Irakin siirtolaisuusministeriön edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

Kansainvälisen kansalaisjärjestön (A) edustaja. Haastattelu 18.2.2019.

Kansainvälisen kansalaisjärjestön (B) edustaja. Haastattelu 19.2.2019.

Kansainvälisen organisaation (A) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

Kansainvälisen organisaation (B) edustaja. Haastattelu 18.2.2019

Kansainvälisessä organisaatiossa (C) Irakissa työskennellyt henkilö. Haastattelu 18.2.2019.

Kansainvälisen organisaation (D) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

Kansainvälisen organisaation (E) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

Kansainvälisen organisaation (F) edustaja. Haastattelu 17.2.2019

Kansainvälisen yrityksen edustaja. Haastattelu 20.2.2019.

Kansallisten korttien keskusvirasto. (Directorate of National Card Affairs). Haastattelu 19.2.2019.

Paikallisen järjestön (A) edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

Paikallisen järjestön (B) edustaja. Haastattelu 17.2.2019.

Paikallisen järjestön (C) edustaja. Haastattelu 19.2.2019.

Paikallisen bagdadilaisen henkilökorttitoimiston edustaja. Haastattelu 20.2.2019.

YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

³¹⁹ Kansallisten korttien keskusvirasto. (Directorate of National Card Affairs). Haastattelu 19.2.2019.

³²⁰ Kansallisten korttien keskusvirasto. (Directorate of National Card Affairs). Haastattelu 19.2.2019.

³²¹ YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019; Paikallisen järjestön (A) edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

³²² YK:n alaisen viraston edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

³²³ Paikallisen järjestön (A) edustaja. Haastattelu 21.2.2019.

Kirjalliset lähteet

Atlantic Council / Hasan, Harith 7/2018. *Beyond Security: Stabilization, Governance, and Socioeconomic Challenges in Iraq*.

http://www.atlanticcouncil.org/images/publications/Beyond_Security-Stabilization_Governance_and_Economic_Challenges.pdf (käyty 2.5.2019)

Al-Barany, Lazgin [päiväämätön]. *Kurdish Personal Names in Kurdistan of Iraq – A Sociolinguistic Perspective*.

https://www.academia.edu/9662401/Kurdish_Personal_Names_in_Kurdistan_of_Iraq_A_Sociolinguistic_Perspective (käyty 26.4.2019)

Directorate of National Card Affairs [päiväämätön] <http://www.nid-moi.gov.iq/> (käyty 25.4.2019)

DIS (Danish Immigration Service) & Landinfo 5.11.2018. *Northern Iraq – Security situation and the situation for internally displaced persons (IDPs) in the disputed areas, incl. possibility to enter and access the Kurdistan Region of Iraq (KRI)*. <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2018/11/Northern-Iraq-Security-IDPs-disputed-areas-Udlændingestyrelsen-Landinfo-November-2018.pdf>

EASO (European Asylum Support Office),

2019. *Iraq - Internal mobility*. https://coi.easo.europa.eu/administration/easo/PLib/Iraq-Internal_Mobility.pdf (käyty 25.4.2019)

2018. *Iraq - Actors of Protection* https://coi.easo.europa.eu/administration/easo/PLib/Iraq_Actors_of_Protection_2018.pdf (käyty 25.4.2019)

Foreign Policy / Tsurkov, Elizabeth & Alloush, Basma 29.4.2019. *Among Displaced Iraqis, One Group Is Worse Off Than the Rest*. <https://foreignpolicy.com/2019/04/29/among-displaced-iraqis-one-group-is-worse-off-than-the-rest/> (käyty 13.5.2019)

Freedom House. 4.2.2019. *Freedom in the World 2019 – Iraq*. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2019/iraq> (käyty 25.4.2019)

IDMC & NRC 11/2018. *Nowhere to return to – Iraqis' search for durable solutions continues*. <http://www.internal-displacement.org/sites/default/files/publications/documents/201811-iraq-case-study-report.pdf> (käyty 25.4.2019)

The Independent / Trew, Bel, 30.4.2019. *'Human timebomb': 45,000 children may soon become stateless in post-Isis Iraq, warns rights group*. <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/iraq-children-isis-human-timebomb-islamic-state-nrc-a8893306.html> (käyty 27.5.2019)

IOM (International Organisation for Migration) *Displacement Tracking Matrix*. <http://iraqdtm.iom.int/Downloads.aspx> (käyty 25.4.2019)

IOM (International Organisation for Migration) 18.4.2019 *Protracted Displacement Study: An In-Depth Analysis of the Main Districts of Origin* <https://reliefweb.int/report/iraq/protracted-displacement-study-depth-analysis-main-districts-origi> (käyty 13.5.2019)

IOM (International Organisation for Migration) & RWG Iraq (Returns Working Group Iraq) & Social Inquiry,

1/2019. *The Physical and Social Dimensions of Housing in Conflict-Affected Areas*. http://iraqdtm.iom.int/LastDTMRound/iom_dtm_returnindex-thematicseries-jan2019.pdf (käyty 25.4.2019)

9/2018. *Return Index. Findings Round 1 – Iraq*. <https://iraq.iom.int/return-index-findings-round-1-iraq> (käyty 25.4.2019)

Irakin kansalaisuuslaki / Iraqi Nationality Law of 7 March 2006. [käännös: UNHCR] Saatavilla: https://www.ecoi.net/en/file/local/1247983/1504_1261392979_iraqi-nationality-law.pdf (käyty 3.5.2019)

Irakin perustuslaki / Constitution of the Republic of Iraq 15.10.2005, [käännös: UNAMI / UNHCR] Saatavilla: https://www.ecoi.net/en/file/local/1046545/4765_1464615521_454f50804-3.pdf (käyty 3.5.2019)

Iraq-Solidarity / Issa, Philip 12.1.2019. *Iraq closes camps for displaced, pushes families into peril*. [blogikirjoitus] <http://iraq-solidarity.blogspot.com/2019/01/iraq-closes-camps-for-displaced-pushes.html> (käyty 13.5.2019)

Landinfo,

11/2018a. *Kurdistan Region of Iraq (KRI) Report on issuance of the new Iraqi ID card*. <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2018/11/KRI-Report-on-issuance-of-the-new-ID-card-Udlændingestyrelsen-Landinfo-November-2018.pdf> (käyty 25.4.2019)

2018b. *Temanotat – Irak: Reisedokumenter og andre ID-dokumenter*. 2.3.2018. Saatavilla: https://www.ecoi.net/en/file/local/1425887/1788_1520258084_0203.pdf (käyty 25.4.2019)

16.2.2017. *Irak: Innføring av nytt nasjonalt ID-kort og digitalisering av folkeregisteret* <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2018/03/Irak-Respons-Innføring-av-nytt-nasjonalt-IDkort-og-digitalisering-av-folkeregisteret-16022017.pdf> (käyty 25.4.2019)

13.9.2016. Respons. *Irak: Innreise via Bagdad internasjonale flyplass (BIAP) for irakiske borgere* <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2018/03/Irak-Respons-Innreise-via-Bagdad-internasjonale-flyplass-BIAP-for-irakiske-borgere-13092016.pdf> (käyty 25.4.2019)

Al-Monitor / Zeed, Adnan Abu 11.2.2019. *Conflict over Shiite and Sunni endowments erupts in Mosul*. <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/02/iraq-samarra-mosul-shiite-sunni-endowments.html> (käyty 26.4.2019)

Monitor 16.11.2018. *Iraq - Mine Action*. <http://www.the-monitor.org/en-gb/reports/2018/iraq/mine-action.aspx> (käyty 26.4.2019)

NRC (Norwegian Refugee Council) & DRC (Danish Refugee Council) & IRC (International Rescue Committee) 2/2018. *The long road home. Achieving durable solutions to displacement in Iraq: Lessons from returns in Anbar*. <https://www.nrc.no/globalassets/pdf/reports/the-long-road-home/the-long-road-home.pdf> (käyty 2.5.2019)

UNHRC (United Nations Human Rights Council) 2017. *Report of the Special Rapporteur on minority issues on her mission to Iraq*. 9.1.2017. A/HRC/34/53/Add.1. <http://www.refworld.org/docid/5899be124.html> (käyty 25.4.2019)

UK Home Office (United Kingdom Home Office), *Country Policy and Information Note - Iraq: Return/Internal relocation*, September 2017, v 5.0. 11.9.2017.

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/646734/iraq_return_internal_relocation_v5_0_september_2017.pdf (käyty 25.4.2019)

UNHCR 25.4.2019. *Iraq: Country of Origin Information on Access and Residency Requirements in Iraq*. <https://www.refworld.org/docid/5cc2c30d7.html> (käyty 26.4.2019)

USDOS (United States Department of State) 13.3.2019. *Country Report on Human Rights Practices 2018 - Iraq*. <https://www.state.gov/documents/organization/289451.pdf> (käyty 25.4.2019)